

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΛΖ'

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1966

ΤΕΥΧΟΣ Δ'

Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΕΞ ΕΠΟΨΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ*

Υ Π Ο

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΕΞΑΡΧΟΥ

ΟΜΟΤ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Τὸ ἐξεταστέον πρόβλημα, ὡς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ τίτλου ἐμφαίνεται, εἶναι μέγα καὶ εὐρύ. Ἐκ τούτου τοῦ λόγου εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ περιορισθῶμεν ἐντὸς τῶν ὁρίων γενικῆς ἀνακρινώσεως, ἐλπίζομεν δέ, ὅτι θὰ δοθῶσι καὶ οὕτως ἀρκοῦσαι ἀφορμαὶ πρὸς πληρεστέραν καὶ λεπτομερεστέραν ἐξέτασιν τοῦ ὅλου προβλήματος, ὥστε νὰ ἐπιτευχθῆ καὶ ὡς οἶόν τ' ἐστὶν καλὴ λύσις αὐτοῦ.

Ὁ τίτλος τοῦ θέματος περιλαμβάνει τρεῖς κυρίας ἐννοίας, ἧτοι τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν θεολογίαν. Πρέπει ὅθεν νὰ γίνῃ πρῶτον σαφῆς πῶς καθορισμὸς τῶν τριῶν τούτων ἐννοιῶν, νὰ ἀκολουθήσῃ δὲ κατόπιν ἡ ἐξέτασις καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς σχέσεως τῶν ἐννοιῶν τούτων πρὸς ἀλλήλας. Ὁ σαφῆς οὗτος καθορισμὸς τῶν ἐννοιῶν εἶναι ἔτι μᾶλλον ἀναγκαῖος, ἀφοῦ δηλοῦται, ὅτι ἡ ἐξέτασις τοῦ προβλήματος θὰ ἐπιχειρηθῆ νὰ γίνῃ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου.

Τί εἶναι ἡ ἐκκλησία;— Δὲν θὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ ἐκθέσωμεν τὰς διαφόρους ἀντιλήψεις, ὅσας ἐνεφάνισαν αἱ διὰ τῆς καλουμένης οἰκουμενικῆς κινήσεως προκληθεῖσαι συζητήσεις, ἀλλὰ θὰ περιορισθῶμεν εἰς ὅ,τι εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον νὰ λεχθῆ εἰς διασάφησιν τοῦ προβλήματος μας.

Ἡ ἐκκλησία βιοῦται καὶ θεωρεῖται ἐν τῷ ὀρθοδόξῳ χριστιανισμῷ κατὰ

* Ἑλληνικὴ ἀπόδοσις εἰσηγήσεως γενομένης ἐν τῷ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Loccum συνελθόντι «Συνεδρίῳ Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων Θεολόγων» τοῦ ὁποίου θέμα ἦτο «Ἡ ἐκκλησία ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου καὶ λουθηρανικῆς» ("Ὁρ. «Ἐκκλησία» 1-7-1964, ἐνθα δημοσιεύεται ἐκθεσις τοῦ Πρεσβ. Δρ Ἄντ. Ἀλεβιζοπούλου). — Ἡ γερμανικὴ ἀπόδοσις τῆς εἰσηγήσεως ἔχει δημοσιευθῆ ἐν τῷ περιοδικῷ «KYRIOS» τ. Δ/βρίου 1964.

1. Πρβλ. τὰ ἡμέτερα δημοσιεύματα α') Τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα ὡς ἐνδοεκκλησιαστικὸν πρόβλημα, 1958 (γερμανιστί, ἐν τῷ Τιμητικῷ Τόμῳ εἰς Ἀμίλικαν Ἀλιβιζάτον) καὶ β') Ἡ χριστιανικὴ ἐνότης καὶ ἡ ἔνωσις τῶν χριστιανῶν, 1964 (γερμανιστί, ἐν τῇ «Θεολογία» 1964).

κύριον λόγον ὡς «κοινωνία», ὡς ἄλλως τε καὶ δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ ὀνόματος «ἐκκλησία» σημαίνεται. Θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ συγκριτικῶς, ὅτι ἐν τῇ ὀρθοδόξῃ συνειδήσει κυριαρχεῖ ἡ «πόλις» καὶ ὄχι ἡ «πολιτεία», τ.ξ. τὸ «ἔθνος» καὶ ὄχι τὸ «κράτος» ἤτοι ἡ ὀργάνωσις ὡς τοιαύτη. Ἐντεῦθεν προέρχεται ἡ τῶν ὀρθοδόξων συνειδήσις, ὅτι εἶναι «μέλη» καὶ ὄχι «ὑπῆκοοι» τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ὀργάνωσις βιοῦται ὡς «ὑπηρετής» τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, οὐχὶ δὲ ὡς ἄσκησις ἐξουσίας. Ἐντεῦθεν γίνεται φανερόν, ὅτι οὕτως παρουσιάζεται ἐκδηλουμένη ὡς ἐπικρατοῦσα ἡ τοῦ ἀπ. Παύλου ἀντίληψις τῆς ἐκκλησίας ὡς ὄλου τινός, ὡς «σῶμα Χριστοῦ»¹. Οὕτως ἐμφανίζονται οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὡς μέλη τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ἡ δὲ ζωὴ καὶ δρασίς των ὡς χάρισμα καὶ ὡς λειτουργηγία ἐν τῇ ὁμαδικῇ ὀργανικῇ ζωῇ. Ἐκ τούτου καθίσταται φανερόν, ὅτι ἡ ἐκκλησία διάγει ἢ δέον νὰ διάγῃ ἴδιον ἀνθρώπινον βίον. Ὁ βίος οὗτος τῆς ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ὅλον ἀνθρώπινου βίου, ἤτοι περιέχει ἅπαντα τὰ συστατικὰ καὶ ἀπάσας τὰς πτυχὰς καὶ τὰς βαθμίδας ἀνθρώπινου βίου ἀπὸ τῶν καθαρῶς βιολογικῶν μέχρι τῶν κατ' ἐξοχὴν καὶ ἀνωτάτων πνευματικῶν βαθμίδων καὶ μορφῶν, τῶν τε ἀτομικῶν καὶ τῶν ὁμαδικῶν ἢ κοινωνικῶν.

Ἡ ἀντίληψις αὕτη περὶ τῆς ἐκκλησίας παρουσιάζεται ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ Ἑβραῖοι ἀντελαμβάνοντο τὸν βίον ὡς ὅλον. Ὁ ἑλληνικὸς πνευματικὸς βίος τῆς τότε ἐποχῆς περιελάμβανε ὡς κύριον χαρακτηριστικόν του τὴν «πόλιν» ἤτοι τὴν κοινωνικὴν ἐνότητα πόλιν. Ὁ ἄνθρωπος ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς «φύσει πολιτικὸν ζῶον»², διότι ἡ πόλις ἀπετέλει κατ' αὐτὸν τὸ «τέλος» ἤτοι τὴν τελευταίαν βαθμίδα καὶ μορφήν ἐκδηλώσεως καὶ ἰκανοποιήσεως τῆς κοινωνικῆς ὁρμῆς τοῦ ἀνθρώπου καθόλου. Γενικώτερον δ' εἰπεῖν, ἡ κοινὴ πνευματικὴ μορφή βίου ἐδημιούργησε καὶ μείζονα πνευματικὴν ἐνότητα, ἣτις παρήγαγε καὶ τὸν συναισθηματικὸν καὶ τὸν τοῦ ἥθους δεσμὸν συγγενείας.

Ὅτι αἱ ἐσωτερικαὶ καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ πολιτικαὶ μεταβολαὶ συμπροσδιορίζουν καὶ τὴν διοικητικὴν συγκρότησιν τῆς ἐκκλησίας, τοῦτο εἶναι πρόδηλον καὶ κοινῇ γνωστόν. Παρὰ ταῦτα ἡ πνευματικὴ ἐνότης ἀποτελεῖ τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες στοιχεῖον, ὅπερ συγκροτεῖ καὶ ἐξασφαλίζει τὴν τῆς ἐκκλησίας ἐνότητά.

Τὰ πράγματα ταῦτα ἐξεδηλώθησαν καὶ περὶ τὸν βίον τῆς ἐκκλησίας. Ἰπῆρχον δύο περιοχὰι κυρίας ἐκδηλώσεως τοῦ βίου, ἡ πρακτικὴ καὶ ἡ θεωρητικὴ. Ἡ νέα καὶ ἐν ἀναπτύξει διατελοῦσα συμβιωτικὴ ἐνότης ἐκκλησία ἐνεφανίσθη ὡς ἀποτελοῦσα ἀνακρίνωσιν καὶ συμπλήρωσιν, τοῦ προεπάρχοντος κοινωνικοῦ βίου, καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ καθαρῶς ἑβραϊκοῦ καὶ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ ἱστορικοῦ βίου. Ἡἴσαι αἱ ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς

1. Πρβλ. π.χ. Ρωμ. ιβ', 27 ἐξ., Ἐφεσ. δ', 12 ἐξ.

2. Πρβλ. Πολιτ. Ι, 1252/3.

ἀνεξαιρέτως ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον τῆς μερίμνης καὶ τῆς προσπαθείας ἀνακαινώσεως καὶ συμπληρώσεως. Τὸ ἔργον τοῦτο συνετελέσθη διὰ τῆς ἀναδείξεως τῆς ψυχῆς ὡς κέντρου τῆς πρακτικῆς καὶ θεωρητικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅτε ἡ ψυχὴ κατέστη μέτοχος τῆς (αὐιότητος) ἔναντι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς «ἀδελφότητος» πρὸς τὸν συνάνθρωπον. Ἡ αὔξησις τῆς κοινωνίας ταύτης, τ.ἔ. τῆς ἐκκλησίας, συνετελεῖτο διὰ τῆς «παλλιγενεσίας» (τοῦ «βαπτίσματος»)¹ καὶ διὰ τοῦ «ἐργεντρισμοῦ»². Τὸ τοιοῦτον περιελάμβανεν ἢ περιλαμβάνει τοὺς τε ἐνήλικας καὶ τὰ νήπια. Ἡ μόνη διαφορὰ ἦτο καὶ εἶναι, ὅτι τὰ μὲν νήπια δέχονται τὴν παλιγενεσίαν ἄνευ ἄλλων ὄρων, ἐνῶ οἱ ἔχοντες μείζονα ἡλικίαν δέον πρῶτον νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν ἁμαρτάδων τῆς προχριστιανικῆς καὶ ἐξωχριστιανικῆς συνειδήσεώς των, νὰ ἀποκτήσωσι δὲ συνείδησιν χριστιανικῆς ὕφης κατὰ τὸν κύριον αὐτῆς χαρακτήρα. Τὸ τελευταῖον τοῦτο στάδιον προσπαθείας εἶναι τὸ τοῦ «κατηχουμένου». Συνελόντι δ' εἶπεῖν, ἡ ἐκκλησία εἶναι συμβιωτικὴ κοινωνία ἀνθρώπων, ἣτις δέχεται ἢτοι παραλαμβάνει ἐπὶ γῆς τὸν ἄνθρωπον ὡς ὅλον, διότι ἀποτελεῖ σύνολον κοινωνικοῦ καὶ ἀτομικοῦ ἀνθρωπίνου βίου μορφῆς κατ' ἐξοχὴν ἀνθρωπίνης ἢτοι χριστιανικῆς.

Ἡ ἐκκλησία ὡς κοινωνία δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς καὶ μόνον γηϊνὴν πραγματικὴν ὑπόστασιν, ἀλλ' ἐπεκτείνεται ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πεδίων ὑπάρξεως, ἐπὶ τε τοῦ γηϊνοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπεργείου, ἢ ἄλλως ἐπὶ τε τοῦ ὁρατοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀοράτου. Αὕτη ἀποτελεῖ τὴν «Θεοῦ σὺν (τοῖς) ἀγγέλοις μετὰ (τῶν) ἀνθρώπων κοινωνίαν». Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀόρατος κατὰ τὸν Τριαδικὸν Θεὸν καὶ κατὰ τοὺς ἀγγέλους καὶ κατὰ τὰ θεινεῶτα μέλη τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν οὐσίαν, τ.ἔ. κατὰ τὴν ψυχὴν, τῶν ἐπὶ γῆς ἐκάστοτε ζώντων ἀνθρώπων μελῶν αὐτῆς. Ὅρατὴ δὲ πάλιν εἶναι ἡ ἐκκλησία ὡς κοινωνία κατὰ τὴν σωματικὴν ὑπαρξιν καὶ οὐσίαν τῶν ἐκάστοτε ἐπὶ γῆς διαβιούντων μελῶν τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας. Ἐπὶ γῆς εἶναι ἐνεργὸς καὶ δρᾷ ὀλόκληρος ἡ ἐκκλησία, τὸ δὲ ὁρατὸν αὐτῆς μέρος ἀποτελεῖ ἀπλῶς καὶ μόνον τὸ ὁρατὸν αὐτῆς ὄργανον. Τὴν πραγματικότητα ταύτην δέον ἰδιαίτερος νὰ τονίσῃ τις, διότι παρουσιάζεται οὐχὶ σπανίως ἡ κλίσις πρὸς ὑπερτονισμόν τοῦ ἐπιγείου ὁρατοῦ τῆς ἐκκλησίας μέρους, ὥστε οὕτως νὰ ἐμφανίζεται ἡ κατ' οὐσίαν ἐπουράνιος ἅμα καὶ γῆινος φύσις τῆς ἐκκλησίας ὡς τις κυρίως ἐπίγειος καὶ ἀνθρωπίνη ἀπλῶς ὁμᾶς συμβιώσεως.

Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ὡς κοινωνία ἐνεφανίσθη ἐν χρόνῳ καὶ ἄρα παρουσιάζει καὶ τὴν ἱστορίαν της. Συνέστη ἢ ἐγένετο διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ παραδείσῳ. Τοῦτο λέγομεν παραλείποντες τὸ πρότερον στάδιον ἢτοι τὴν τῶν ἀγγέλων δημιουργίαν καὶ τὴν πτώσιν τῶν κακῶν ἀγγέλων. Διὰ τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων διεσπάσθη ἡ κοινωνία ἐκκλησία αὕτη. Ἄλλ'

1. Πρβλ. Ἰω. γ', 3 & Τίτ. γ', 5.

2. Πρβλ. Ρωμ. ια', 17 κ. ἐξ.

ἐνῶ τῶν ἀγγέλων ἢ πτώσις ὑπῆρξεν ὀριστικῆ καὶ ἀμετάκλητος¹, ἢ τῶν ἀνθρώπων ἔκπτωσις ἐκ τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ (καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων) μετ' ἐμπιστοσύνης κοινωνίας ὑπῆρξεν ἀνακλητή. Διότι ἕνεκα τῆς πτώσεως (τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας, ὡς καὶ ἄλλως λέγεται) ἐπῆλθε μὲν διαστροφή τῆς φύσεως ἅπαντος τοῦ ἀνθρώπινου γένους, πλὴν εὐθὺς ἀμέσως ἐξεδηλώθη ἡ «θεία οἰκονομία»², ὡς λέγεται, τ.ξ. κατηρτίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς τὸ σχέδιον τῆς «ἀποκαταστάσεως» τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας ὡς παροχὴ εἰς τὸν πεπτωκότα ἄνθρωπον τῆς δυνατότητος, ὅπως κατ' ἐλευθέραν ἐκλογὴν καὶ κατὰ ἰδίαν αὐτοῦ «προαίρεσιν» «ἐπιστρέψῃ» συνεργῶντος τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Δημιουργοῦ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίαν ὡς «υἱὸς Αὐτοῦ.» Λέγοντες «ἄνθρωπος» πρέπει νὰ μὴ λησμονῶμεν τὸ γεγονός, ὅτι πρόκειται περὶ παντὸς γεννηθισομένου ἐκ τῶν πρώτων ἀνθρώπων ἀνθρώπινου ὄντος καὶ μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰῶνων. Διότι ὁ ἄνθρωπος ἦτοι τὸ ἀνθρώπινον γένος δὲν ἐδημιουργήθη διὰ μᾶς, ὥσπερ πρέπει νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ ὡς «εἶδος» πολλαπλασιαστέον ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τῆς «γεννήσεως»³, τοῦ ὁποῦοιο ἕκαστον ἄτομον εἶναι καὶ αἰώνιον (ὄχι «ἀϊδίον») ἦτοι ἀθάνατον κατὰ τὴν προσωπικὴν του ὑπόστασιν, πλὴν ὁ πολλαπλασιασμὸς τοῦ εἶδους περατοῦται σὺν τῇ συντελείᾳ τῶν αἰῶνων καὶ σὺν τῇ Δευτέρᾳ Παρουσίᾳ⁴. Τὸ σχέδιον ἄρα τῆς Θείας Οἰκονομίας ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνασύστασιν τῆς διὰ τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων διαλυθείσης κοινωνίας ἐκκλησίας ὡς Θεοῦ σὺν ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις κοινωνίας πρὸς παροχὴν τῆς δυνατότητος ἐπιστροφῆς καὶ ἐπανεισόδου εἰς αὐτὴν παντὸς ἐπιγιγνομένου ἀνθρώπου μέχρι συντελείας τῶν αἰῶνων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τῶν κατὰ συνέχειαν γεννωμένων ἀνθρώπων φύσις ὑπέστη, ὡς εἴπομεν, διαστροφήν καὶ ἐξασθένησιν, ὥστε νὰ μὴ δύναται ὁ ἄνθρωπος ἐξ αὐτοῦ καὶ μόνου νὰ «ἀποκαταστήσῃ» τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, διὰ τοῦτο προσέρχεται βοηθὸς ἡ Θεία Χάρις καὶ διὰ «παλιγγενεσίας» ἀποκαθιστᾷ τὴν φύσιν «εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος», ὥστε ἔπειτα νὰ στερεωθῇ καὶ νὰ παραμείνῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἄνευ τῆς «παλιγγενεσίας» ἐν πνεύματι εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐν «αἰδιότητι» κοινωνίαν⁵, πλὴν ἄλλιν εἶναι ἐλευθέρᾳ ἢ τε εἰσοδος («ἐπιστροφή») καὶ ἢ ἐν αὐτῇ παραμονή⁶.

Ἐὰν ἐπισκοπήσῃ τις τὴν ἱστορίαν τῆς Θείας Οἰκονομίας, εἶναι δυνατόν νὰ παρατηρήσῃ τὰ ἀκόλουθα μέχρι τῆς ἐπανασυγκροτήσεως τῆς ἐπὶ γῆς κοινωνίας ἐκκλησίας, μέχρι τῆς ἐλεύσεως τῆς Χάριτος, ὡς καὶ ἄλλως λέγεται.

Ἡ προπαρασκευὴ εἰς ἀποδοχὴν τῆς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ σωτηρίας ἐμφανί-

1. Πρβλ. Ματθ. κε', 41.

2. Πρβλ. Γεν. γ', 15.

3. Γεν. α', 28.

4. Πρβλ. Α' Θεσσ. δ', 15 ἐξ.

5. Ἰω. γ', 3.

6. Πρβλ. Ῥωμ. ια', 20 ἐξ.

ζεται ὡς «ἀποκάλυψις», καὶ δὴ ὡς «φυσικὴ» καὶ ὡς «ὑπερφυσικὴ» ἀποκάλυψις. Ἡ φυσικὴ ἀποκάλυψις ἔχει ὡς κυρίαν βάσιν τὴν πηγὴν τὴν φύσιν ἥτοι τὴν δημιουργίαν καθόλου καὶ ἰδίᾳ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξίν. Ἡ φυσικὴ ἀποκάλυψις εἶναι κατὰ ταῦτα προσιτὴ εἰς πάντα ἄνθρωπον ὑγιᾶ καὶ ὁμαλόν. Ἡ ὑπερφυσικὴ τοῦναντίον ἀποκάλυψις παρουσιάσθη ἐντὸς τοῦ ἐβραϊκοῦ ἔθνους. Καὶ αὕτη προϋποθέτει τὴν φυσικὴν ἀποκάλυψιν καὶ στηρίζεται καὶ ἐπ' αὐτῆς. Διότι δύναται νὰ λεχθῆ ἄνευδοιάστως, ὅτι ἡ ὑπερφυσικὴ ἀποκάλυψις προϋποθέτει τὴν φυσικὴν, ἄνευ δὲ αὐτῆς μόλις θὰ ἦτο δυνατὴ.

Ἀκριβέστερον θεωροῦντες τὰ ἱστορικὰ γεγονότα παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ φυσικὴ ἀποκάλυψις εἶχε προκόψει κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει¹. Πρὸς τοῦτοις δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι μετὰ τὴν εὐρεῖαν μεταξὺ τῶν δύο τούτων μορφῶν ἀποκαλύψεως, τῆς ὑπερφυσικῆς ἐν τῷ ἐβραϊκῷ καὶ τῆς φυσικῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει, ἐπικοινωνίαν καὶ ἀμοιβαίαν αὐτῶν ἐπίδρασιν καὶ οἰονεὶ γονιμοποιήσιν, συνετελέσθη ἡ ἐξέλιξις ἐκείνη, ἥτις ἀπετέλεσε καὶ τὸ «πλήρωμα τοῦ χρόνου» καὶ τὴν ἱστορικὴν στιγμὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τῆς ἐλεύσεως τῆς Χάριτος². Ἡ φάσις αὕτη τοῦ πνευματικοῦ βίου ἀπετέλει τὴν τελευταίαν βαθμίδα καὶ μορφήν οἰονεὶ συγχωνεύσεως τῶν δύο κοινωνικῶν πνευματικῶν συνόλων, τοῦ ἐβραϊκοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ, ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ καλουμένου «ἐλληνιστικοῦ» πνευματικοῦ βίου. Διότι ἡ ὁμάς τῶν προσηλύτων καὶ τῶν ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων ἀποτελοῦσι τὰ ὑποδείγματα τῆς πνευματικῆς ταύτης γενέσεως.

Ἡ πρώτη ἀποκατασταθεῖσα κοινωνία ἐκκλησία ὑπῆρξεν ἡ ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ Ἄδου ὁμάς τεθνεώτων, οἵτινες ἤκουσαν καὶ ἐδέχθησαν τὸ εὐαγγέλιον κηρυχθὲν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν εἰς Ἄδου κάθοδόν του³. Ὁ δὲ πρῶτος ἄνθρωπος μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐσώθη καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὑπῆρξεν ὁ μετ' αὐτοῦ συσταρωθεὶς καὶ μετανοήσας⁴. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου συνέστη ἡ πρώτη ἐπίγειος κοινωνία ἐκκλησία, ἥτις οἰονεὶ διεδέχθη τὴν πρὸ τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων ὑπάρξασαν ἐπίγειον ἐκκλησίαν (ἐν τῷ παραδείσῳ). Ἡ σύστασις τῆς πρώτης ταύτης ἐπίγειου προβολῆς τῆς Θεοῦ σὺν ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις κοινωνίας ἥτοι τῆς ἐκκλησίας ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ Σωτῆρος δρωῦτος ἐπὶ γῆς. Διότι τὰ μέλη αὐτῆς ἀνεζήτηθησαν καὶ ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ὑφισταμένης ἐξωκκλησιαστικῆς κοινωνίας καὶ ἐπὶ τριετίαν ὅλην ὑπεβλήθησαν εἰς διαπαιδαγώγησιν πρὸς μεταβολὴν καὶ ἐπιστροφὴν,

1. Πρβλ. τὰ γραφόμενα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μελέτῃ «Τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῖνης ἐν τῇ Θεολ. Σχολῇ κλπ.» ἐν «Ἐπιστ. Ἐπετηρίδι τῆς Θεολ. Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Θεσσ/νίκης», τ. Α' 1951/3, ἰδίᾳ σελ. 286 κ. ἐξ.

2. Πρβλ. Γαλ., δ' 4.

3. Πρβλ. Α' Πέτρ., γ', 19 & δ' 6.

4. Λουκ. κγ', 42 καὶ 43.

ὥστε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς νὰ ἀναγεννηθῶσι διὰ τοῦ ἐν Ἄγ. Πνεύματι βαπτίσματος καὶ νὰ προσληφθῶσιν εἰς τὴν Θεοῦ σὺν ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις κοινωνίαν ἐκκλησίαν.

Μετὰ τὴν πεντηκοστὴν ἐδημιουργήθη ἡ νέα τῶν πραγμάτων κατάστασις, ἐν ἣ ἐν συνεχείᾳ ἔτι διατελοῦμεν. Οἱ ἄνθρωποι διανύουσι τὴν ζωὴν των ἐν τῇ ἀντιθετικῇ σχέσει μεταξὺ ἐκκλησίας καὶ ἐξωεκκλησιαστικῆς πραγματικότητος, ὥστε ἕκαστος ἄνθρωπος νὰ εἶναι ἔργω ἠναγκασμένος νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῆς «ἔσω», τ.ἔ. ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, καὶ «ἔξω» (ἢ «θύραθεν»), τ.ἔ. ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας, ζωῆς. Διότι ἡ ἐκκλησία εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν καὶ ἡ καθαυτὴ κοινωνία κατὰ τε τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὸ τέλος ἦτοι τὸν σκοπὸν, εἰς ὃν δέον νὰ κατατείνῃ πᾶς ἄνθρωπος καὶ πᾶσα ὁμάς ἀνθρώπων. Αἱ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκκλησία καταβαλλόμεναι προσπάθειαι ἐπὶ γῆς ἔχουν ὡς κύριον τέλος τὴν δημιουργίαν πλήρους ζωῆς ἀνταποκρινομένης εἰς τὴν ἐπουράνιον ἀόρατον πραγματικότητα, καθ' ἣν τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας δὲν συσχηματίζονται τῷ αἰῶνι τούτῳ, μεταμορφοῦνται δὲ τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς εἰς τὸ δοκιμάζειν αὐτοὺς, τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον»¹. Διὰ τοῦ βίου καὶ τῆς ἐπὶ γῆς δράσεώς της ὑποδεικνύει ἡ κοινωνία ἐκκλησία τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν δέον οἱ ἐκτὸς αὐτῆς διαβιοῦντες νὰ ἀκολουθήσωσιν, ἵνα ἐπιτύχωσι τὸν ἐγκεντρισμὸν των εἰς τὴν καλλιέλαιον ἦτοι τὴν εἰσόδον των εἰς τὴν κοινωνίαν ἐκκλησίαν. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἄλλως τε καὶ τὸν κύριον σκοπὸν τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ γῆς: «Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· κἀκεῖνα δεῖ με ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἰς ποιμήν»². Ἡ κοινωνία ἐκκλησία δέον νὰ διάγῃ ζωὴν, ἣτις νὰ παρέχῃ βοήθειαν καὶ εἰς τοὺς θύραθεν ἦτοι ἐκτὸς αὐτῆς εἰσέτι διαβιοῦντας, ὥστε νὰ καταλήξωσιν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐπιστροφῆς. Ἡ καὶ ἄλλως εἰπεῖν, ἡ κοινωνία ἐκκλησία δέον νὰ παράσχῃ βοήθειαν εἰς ἀνάπτυξιν πρὸς τοὺς ἀναπτυξίμους ἐκτὸς αὐτῆς διάγοντας καὶ ἄρα ὑπαναπτύκτους ἀνθρώπους, ὥστε οὗτοι νὰ προαχθῶσιν ἀναπτυσσόμενοι καὶ νὰ ἀνέλθωσι τὴν βαθμίδα ἐκείνην τῆς ψυχικῆς των ἐξελιξέως, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ζητήσωσι καὶ νὰ καταστῶσιν ἰσότημα καὶ ἰσοδύναμα μέλη τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας. Εἶναι πρόδηλον, ὅτι καὶ ἡ ἱστορία τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας δέον νὰ θεωρῆται ἐκ ταύτης κυρίως τῆς ἐπόψεως καὶ νὰ ἐκτιμᾶται καταλλήλως. Ἡ δοτέα ἢ διδομένη βοήθεια ὑπὸ τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας εἰς τὰς ἐκτὸς αὐτῆς ομάδας ἀνθρώπων συνδέεται ἐν προκειμένῳ στενότατα μετὰ τῆς συνεχίσεως καὶ ἐπεκτάσεως τῆς ἐπιτευχθείσης ἐξελίξεως καὶ ἀναπτύξεως ἦτοι μετὰ τῆς ὡς οἶόν τε ἀφίστης πραγματώσεως τῆς οὐσιώδους ὑφῆς τῆς ἐκκλησίας ὡς τῆς Θεοῦ σὺν ἀνθρώποις κοινωνίας. Ἐκ τούτου ἐμφαίνεται, ὅτι τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἐκκλησίας προηγείται ἡ οἰκοδομὴ αὐτῆς ἢ τοῦλάχιστον ἀμφοτέραι συνδέονται ἀρρήκτως μετ' ἀλλήλων καὶ ἐπηρεάζουσιν ἀλλήλους.

1. Ῥωμ. ιβ', 2.

2. Ἰωάν. ι', 16.

Ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας εἶχε καταβάλλει προσπάθειας ἐντόνους ἢ ἐκκλησία ἵνα κατὰ τὸ δυνατόν ἐπιτύχῃ τοῦ ἀνωτέρω διατυπωθέντος σκοποῦ αὐτῆς. Ἡ κατὰ τὰ ἔσω προαγομένη οἰκοδομὴ τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας συνετελεῖτο αὐξανομένης τῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸς τὰ ἔξω. Ἐπετεύχθη ἐν τέλει ἡ πρόσληψις σχεδὸν ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, ὅση ἀνήκειν εἰς τὸν ἀρχαῖον κλασσικὸν κόσμον, καὶ ὁ κατὰ τὸ δυνατόν μέγιστος αὐτοῦ μετασχηματισμός. Ἀπετελέσθη τότε ἐνιαῖος τῶν ἀνθρώπων τῆς τότε ἐποχῆς, τοῦλάχιστον ὡς κοινῇ προβαλλόμενον ἰδεῶδες, πνευματικὸς βίος, ὃν δυνάμεθα εὐλόγως ὡς τὴν Χ ρ ι σ τ ι α ν ι κ ῆ ν Ο ἰ κ ο υ μ ἔ ν η ν νὰ χαρακτηρίσωμεν. Κατὰ τὴν ἐπελθοῦσαν εἰσβολὴν τῶν νέων λαῶν, μετανάστευσιν τῶν λαῶν καλουμένην, εἰς τὴν περιοχὴν ζωῆς τῆς ἐκκλησίας παρουσιάσθησαν πολὺ μεγάλα δυσχέρεια εἰς τὸ ἔργον τῆς «ἐπιστροφῆς» ἥτοι τῆς προσλήψεως αὐτῶν εἰς τὴν κοινωνίαν ἐκκλησίαν. Διότι δὲν εἶχε προηγηθῆ προπαρασκευὴ τις αὐτῶν εἰς παραλαβὴν καὶ οἰκείωσιν τοῦ περιεχομένου τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας. Αἱ ἐμφανισθεῖσαι δυσχέρεια αὗται ὑπῆρξαν ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ χρόνου ἢ αἰτία πολλῶν καὶ σπουδαίων μεταβολῶν ἐν τῇ συνθέσει καὶ συγκροτῆσει τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἀναπτυχθεῖσα διαφορὰ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἀνήκει εἰς τὰς μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις ταύτας. Γενικῶς δ' εἰπεῖν, ἡ νεωτέρα ἐποχὴ παρουσιάζει κατ' ἐξοχὴν τὰ φοβερὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐσωτερικῶν τούτων δυσχερειῶν. Ἡ πνευματικὴ κίνησις «Ἰουλιανισμοῦ» τινος ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν νεωτέρων χρόνων! Ὁ βίος τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας ἐπὶ γῆς ὑποχωρεῖ ὀλονὲν καὶ περισσότερον, τὸ δὲ «θύραθεν» ἐξέθλιψεν ἐπικινδύνως τὸ «Ἔσω», ἀπειλεῖ δὲ καὶ τὴν πλήρη αὐτοῦ ἐξάφανισιν ἐκ τῆς συνειδήσεως τῆς ἐποχῆς. Διότι καὶ ὅσοι ἐμφανίζονται ὡς «Ἔσω» ἀνήκουσιν εἰς μικρὸν ποσοστὸν εἰς τὴν ὁμάδα τῶν «θύραθεν». Εἰς τούτους θὰ ἔδει νὰ λεχθῆ σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως· «Ἐτι ἐν ὑμῖν λείπει· ἀπορρίψατε τὸ προσωπεῖον καὶ ὁμολογήσατε, ὅτι οὐδὲν ὑμῖν καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ κοινόν!» Ἐπίσης καὶ τὸ σχίσμα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τὸ τε παλαιὸν καὶ τὸ νεώτερον, ἀποτελοῦσι σημεῖα τῶν καιρῶν. Ἡ ἐγκοσμιοκρατία, ὁ Ἰουλιανισμὸς καὶ τὰ παρόμοια ἀποτελοῦσιν ὁμοίως παράγωγα τῶν σχισμάτων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ὅπως δὲ πάλιν τὸ σχίσμα ἢ τὰ σχίσματα παρήγαγον καὶ ἐξέθρεψαν τὸν Ἰουλιανισμόν, οὕτω καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας εἰς τὴν πλήρη ζωὴν καὶ δραστηριότητά της θὰ εἶχεν ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα τὴν ἐξασθένεισιν ἢ καὶ τὴν ἄρσιν τοῦ Ἰουλιανισμοῦ. Τοιαύτη εἶναι ἡ κατάστασις τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν.

Ἄς ἐπιχειρήσωμεν νῦν νὰ δώσωμεν ἀπάντησιν τινὰ καὶ εἰς τὸ ἐρώτημα, τί εἶναι ἡ ἐ π ι σ τ ῆ μ η καὶ ὁποῖόν τι εἶναι τὸ ἔργον αὐτῆς¹.

1. Πρβλ. τὰ ἐκτιθέμενα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μελέτῃ «Τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνῆς ἐν τῇ Θεολ. Σχολῇ» ἐν τῇ «Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι τῆς Θεολ. Σχολῆς» τοῦ Παν. Θεολογ. τ. Α (1951/3), σελ. 269 κ. ἐξ.

Ἐν προκειμένῳ πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὴν ἀνθρωπίνην λειτουργίαν, ἥτις δρᾷ κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργειαν, ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου τῆς λειτουργίας ταύτης. Δὲν εἶναι ἐνταῦθα δυνατὸν νὰ ἐξετάσωμεν ἅπαντα τὰ προβλήματα καὶ δὴ καὶ ἐν λεπτομερείᾳ, διότι θὰ ἐπεξετεινόμεθα ὑπὲρ τὸ δέον. Νομίζομεν, ὅτι δυνάμεθα κατὰ πρῶτον νὰ παραιτηθῶμεν τρόπον τινὰ τῆς ἐκφράσεως «νόησις». Θὰ λάβωμεν ὡς ἀφετηρίαν σκέψεως τὸ «γιγνώσκειν», διότι τὸ ῥῆμα τοῦτο δηλοῖ κατ' ἀρχὴν ἐνέργειάν τινα τοῦ ἀνθρώπου πρόδηλόν πως καὶ παντί. Ἡ γνωστικὴ λοιπὸν λειτουργία τοῦ ἀνθρώπου δρᾷ κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ τί εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς δράσεώς της, ἦτοι τὸ γνωστόν; Γενικῶς εἰπεῖν, πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει, πᾶν ὅ,τι ὑφίσταται, τὸ εἶναι καθόλου. Εἰς τοῦτο τὸ εἶναι περιλαμβάνεται καὶ πᾶν ὅ,τι ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ γέγονεν ἦτοι ὑπῆρξέ ποτε καὶ που, ἀλλὰ καὶ ὅ,τι γενήσεται ποτε καὶ που ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ. Τὸ «μέλλον γενέσθαι ἢ εἶναι» τοῦτο ἀποτελεῖ ἰδιαζούσης φύσεως εἶναι, ἕπερ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δέον νὰ ἐξαιρῆται τῆς συνήθους γνώσεως, ἣν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν καλοῦμεν.

Ἐπαναλαμβάνοντες καὶ οἰοεὶ συνοψίζοντες δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ γνωστικὴ λειτουργία τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ὡς ἀντικείμενον γνωστόν τὸ εἶναι καθόλου. Ἡ καὶ ἄλλως εἰπεῖν, ὁ ἄνθρωπος ὡς ἐπιστήμων ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν πλήρη καὶ ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ εἶναι καθόλου. Τὸ εἶναι ὁμῶς τοῦτο παρουσιάζεται ἀποτελούμενον ἐκ δύο κυρίων τμημάτων ἢ περιοχῶν, ἐκ τῆς καλουμένης φύσεως καὶ ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ ἢ πνευματικοῦ βίου. Ἀλλὰς λέξουσιν, Ὅ,τι συνέστη καὶ ὑπάρχει ἢ γίγνεται ἄνευ συνεργασίας ἀνθρωπίνης, τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν φύσιν· ὅ,τι δὲ πάλιν καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἀνθρωπίνῃ συνεργίᾳ ἢ ἀνθρωπίνῃ δράσει καὶ ἐκδηλώσει καθόλου παρήχθη, τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν «πολιτισμὸν» ἦτοι τὸν «πνευματικὸν βίον»¹. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος;

1. Ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ὀρολογίᾳ κυριαρχεῖ ὁ ὅρος civilisation, τοῦ ὁποῦ ἐλληνικῆ κατὰ λέξιν ἀπόδοσις εἶναι ὁ «πολιτισμός». Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ὅρου culture εἰς δῆλωσιν κατ' ἀρχὰς προσωπικῆς καταστάσεως καὶ εἶτα τῶν ἐκδηλωμάτων τῆς καταστάσεως ταύτης ἐδημοῦργησε νέον μεταφραστικὸν πρόβλημα παρ' ἡμῖν. Εἰς ἀπόδοσιν τοῦ ὅρου τούτου ἐχρησιμοποίησαν αἱ λέξεις «ἡμέρωσις», «καλλιέργεια», ὅλλα καὶ «παιδεία». Ἐπὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἐγγέλου καὶ τῶν Ἐγγελιανῶν ἐνεφανίσθη καὶ ὁ ὅρος «πνεῦμα» εἰς διακρίσιν ἀπὸ τῆς «ῥῆσις» ἢ τῆς «φύσεως». Πρὸς τούτοις παρουσιάζεται καὶ ἡ διακρίσις τῶν κατωτέρων βαθμίδων, τῶν «τεχνικῶν» τρόπον τινὰ, τοῦ πολιτισμοῦ, αἵτινες χαρακτηρίζονται ὡς «τεχνικὸς πολιτισμός» civilisation, ἀπὸ τῶν ἀνωτέρων βαθμίδων, αἵτινες καὶ καλοῦνται cultura ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τοῦ ὅρου. Ἐνταῦθα ἡ διακρίσις γίνεται ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν φύσιν, ὅ,τι δὲ δὲν εἶναι φύσις καλεῖται πνεῦμα, ὥστε νὰ ἔχωμεν καὶ ἐκδηλώματα «φυσικὰ» καὶ ἀπνευματικά. Ἀντίστοιχος εἶναι καὶ ἡ διακρίσις εἰς «φυσικά» καὶ εἰς ἀπνευματικά» ἐπιστήμας. Ἐνίοτε μάλιστα καὶ ὁ ὅρος «μορφωτικὸς» χρησιμοποιεῖται εἰς ἀπόδοσιν τοῦ Kultur, οἷον περὶ «μορφωτικοῦ ἀκολούθου» ἢ μορφωτικῆς κινηματ. ταινίας κ.τ.θ. — Πρβλ. καὶ τὸ ἡμετερον δημοσίευμα «Περὶ τὸ μέλλον τοῦ πνεύματος» ἐν «Γρηγ. Παλαμά» 1965, τεύχ. Ἰαν. - Φεβρουαρίου.

ποῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὡς τοιοῦτος κατατακτός; Ὁ ἄνθρωπος καταλαμβάνει μέσην τινὰ θέσιν μεταξύ φύσεως καὶ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ εἶναι ἐν ταύτῃ φύσει τε καὶ πολιτισμὸς ἢ πνεῦμα. Ἐὰν δὲ θὰ ἐλαμβάνετο ἄλλη τις βάσις διακρίσεως, τότε θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος περὶ «Πνεύματος» καὶ «Ἀπνεύματος Εἶναι». Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τότε τῆς διακρίσεως ταύτης θὰ ἐχώρει τις εἰς τὴν διάκρισιν τῶν «πνευμάτων» εἰς ἀγαθὰ ἢ πονηρὰ (κακὰ) πνεύματα, εἰς ἀπόλυτον (ἢ ἄπειρον) πνεῦμα καὶ εἰς (σχετικὸν ἢ) πεπερασμένον, εἰς γιγνόμενον (ἐξελισσόμενον) καὶ εἰς γεγενημένον (ἀποτετελεσμένον) πνεῦμα. Οὕτω θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ οἰονεὶ διαίρεσις τις τοῦ πνευματικοῦ εἶναι εἰς κυρίας κατηγορίας ἢ περιοχάς. Περὶ δὲ τὸ «Ἀπνεύματος»; Ἴσως θὰ ἦτο ἰκανὸν τὸ ὄνομα «ἄλλη» εἰς δῆλωσιν τοῦ ὅλου ἀπνεύματος εἶναι. Ἡ διάκρισις αὕτη πάλιν δὲν εἶναι ἀρκετὴ εἰς καθορισμὸν τοῦ εἶναι ἤτοι τοῦ ἐπιστητοῦ καθόλου. Διότι ὄχι μόνον ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομον ἀποτελεῖ ἐνότητα «πνευματικοῦ ἀπνεύματος» ἤτοι ἐκ πνεύματος ἅμα καὶ ἐξ ἀπνεύματος, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ὑφίστανται περιοχὰὶ πνεύματος ἅμα καὶ ἀπνεύματος· τοιαῦτα δὲ εἶναι τὰ διάφορα πεδία τοῦ πολιτισμοῦ ὡς ἐκδηλώματα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ πολιτισμὸς παρουσιάζεται ὡς τοιαύτη τις πραγματικότης, ὥστε ἢ ἐκ μιᾶς καὶ μόνης ἐπόψεως, ἐκ τῆς καθαρῶς καὶ μόνον πνευματικῆς ἐπόψεως, προσπάθεια γνώσεως καὶ κατανοήσεως αὐτοῦ νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ γνῶσις, ἡ ἐπιστήμη, ἀποτελεῖ οὐσιώδη λειτουργίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄρα καὶ τοῦ χριστιανοῦ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι καὶ ἡ συμβιωτικὴ κοινωνία ἐκκλησία περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν γνωστικὴν λειτουργίαν τοῦ ἀνθρώπου καθόλου, ἐφ' ὅσον ζῆ ἢ θέλει καὶ πρέπει νὰ ζῆ ὡς ὀλότης. Περὶ δὲ τοῦ ἀντικειμένου τῆς γνώσεως δεόν νὰ λεχθῇ, ὅτι ἐφ' ὅσον καὶ ὁ χριστιανὸς διανύει καὶ πρέπει νὰ διανύῃ ὀλόκληρον κατὰ φύσιν βίον ἐπὶ γῆς, κατ' ἀνάγκην θὰ πρέπη νὰ γινώσκῃ ἐπιστημονικῶς ὀλόκληρον τὸ εἶναι, τὴν τε φύσιν δηλαδὴ καὶ τὸ πνεῦμα (τὸν πολιτισμὸν). Διότι ἄνευ τῆς ὀλότητος ταύτης τῆς γνώσεως τοῦ ἐπιστητοῦ δὲν εἶναι βεβαίως δυνατόν νὰ εἶναι καὶ ἡ συμβιωτικὴ κοινωνία ἐκκλησία πλήρης ἢ τελεία.

Ἄλλὰ πῶς παρουσιάζεται τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως ἐντὸς τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας;

Ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀτόμου καὶ ὡς ὁμάδος συντελεῖται κυρίως εἰπεῖν συνειδητῶς καὶ μᾶλλον ἢ ἤττον ἀπὸ σχεδίου· τὸ τοιοῦτον ἀποτελεῖ καὶ τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες διακριτικὸν γνώρισμα μεταξύ ἀνθρώπου καὶ ζώου. Τὴν ἀπὸ σχεδίου ταύτην δρᾶσιν τοῦ ἀνθρώπου δηλοῖ ὁ χαρακτηρισμὸς του ὡς «ζώου λογικοῦ» ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὰ «ἄλογα ζῶα», οἷα εἶναι ἅπαντα τὰ λοιπά. Ἄλλὰ τὸ ἀπὸ σχεδίου διανύειν τὴν ζωὴν, εἴτε ἐπὶ βραχὺ εἴτε ἐπὶ μακρόν, προϋποθέτει τὴν γνῶσιν σκοπῶν τε καὶ μέσων καὶ μεθόδων εἰς πραγμάτων τισιν τιθεμένων σκοπῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐπίγειος βίος τοῦ ἀνθρώπου ὡς τε

ἀτόμου καὶ ὡς ὁμάδος διανύεται ἐντὸς τῆς πραγματικότητος, τῆς τε φυσικῆς καὶ τῆς ἀνθρωπίνης, διὰ τοῦτο εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαία ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου γνῶσις τῆς συνόλου ταύτης πραγματικότητος, καὶ δὴ καὶ ὡς οἶόν τε πλήρης καὶ ἐν τῷ συνόλῳ, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶναι ἱκανὸς ὡς οἶόν τε ἀκριβῶς καὶ μετ' ἐπιτυχίας νὰ καταρτίζη τὰ σχέδια καὶ νὰ ῥυθμίζη τὰς ἐνεργείας καὶ πράξεις του. Εἶναι γνωστὴ ἡ γαλλικὴ διατύπωσις: *savoir pour prévoir, prévoir pour régler!* Ἡ γνῶσις ἀποτελεῖ τὴν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν καὶ τὴν βάσιν καθωρισμένου κανονικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου. Μελετᾶται ἡ Δημιουργία χάριν τῆς ἀποκτήσεως γνώσεως τοῦ Δημιουργοῦ, τ.ἔ. τοῦ Θεοῦ, ὅσον τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ· μελετᾶται δὲ καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου δημιουργία, τ.ἔ. ὁ πολιτισμὸς ἢ πνευματικὸς βίος, ἵνα οὕτως ἐπιτευχθῇ ἡ ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκριβεστέρα γνῶσις τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτως εἶναι ἔπειτα δυνατὴ καὶ ἡ γνῶσις τοῦ δυνατοῦ καὶ τῶν μορφῶν γνησίων σχέσεων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἡ φύσις παρουσιάζει σχετικῶς ἀμετάβλητον καὶ σταθερὰν σύστασιν, τοῦτο δὲ ἰσχύει καὶ περὶ τοῦ φυτικοῦ καὶ περὶ τοῦ ζωικοῦ βασιλείου. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ἐμφανίζει ἐν τῇ ζωῇ του καὶ ἐν τῷ τρόπῳ ἀναπτύξεώς του μεγίστην ποικιλίαν μορφῶν καὶ βαθμίδων. Ἡ ποικιλία αὕτη καὶ διαφορὰ τῶν βαθμίδων καὶ μορφῶν παράγει εἰς μέσον τὸ μέγα καὶ σπουδαῖον πρόβλημα τῆς γνησιότητος καὶ τῆς προόδου εἰς τελειότητα, τ.ἔ. τῆς προκοπῆς εἰς πραγμάτων τῆς τελείας ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ἐν προκειμένῳ ἡ γνωστικὴ προσπάθεια εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ ἄλλας μεθόδους καὶ ἄλλα μέσα ἐρεύνης, οἷα δὲν ἐμφανίζονται ἐν τῇ γνωστικῇ προσπάθειᾳ, τῇ ἐχούσῃ ὡς ἀντικείμενον τὴν φύσιν. Διότι καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ προόδου ἐν τῇ γνῶσει ὡς περὶ τῆς φύσεως πλὴν οὐχὶ ἐν τῷ καθορισμῷ τοῦ «αἰτίου» καὶ τοῦ «αἰτιατοῦ» ἦτοι τοῦ αἰτίου φαινομένου τινός, ἀλλὰ περὶ προόδου ἐν τῷ καθορισμῷ τοῦ βαθμοῦ τῆς «γνησιότητος» καὶ τῆς «τελειότητος ἢ ἀτελείας» ἐν τῇ γενέσει ἢ ἀναπτύξει τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τε ἀτόμου καὶ ὡς ἀνθρώπου καθόλου. Πᾶσα ἀπόκλισις ἀπὸ τοῦ οὐσιώδους καὶ πᾶσα πλάνη ἐν τῇ ἀναπτύξει ἀποτελεῖ καὶ ἐκτροπὴν καὶ διαστροφὴν τοῦ ὄντος ἀνθρώπου. Ἄλλως τε τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτελεῖ καὶ τὴν καθαυτὴ οὐσίαν τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας, ὅτι δηλαδὴ αὕτη κατέχει τὴν γνῶσιν καθόλου περὶ τῆς φύσεως καὶ οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ αἰτίου τοῦ κόσμου καὶ περὶ τῆς ὀρθῆς μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς πᾶσαν πνευματικὴν ὑπαρξιν. Ἐν τῇ γνῶσει δὲ ταύτῃ περιλαμβάνεται καὶ ἡ γνῶσις τῆς θέσεως καὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἀνθρώπου ἐν σύμπαντι καθόλου τῷ εἶναι. Ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης θεωρουμένη ἡ κοινωνία ἐκκλησία ἀποτελεῖ τὴν ποθεινὴν καὶ ζητουμένην ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀπόλυτον καὶ τελείαν κοινωνίαν. Διότι αὕτη εὐαγγελίζεται τὸ ἀρχέτυπον ἦτοι πρότυπον τοῦ ἐπὶ γῆς ἀτομικοῦ καὶ ὁμαδικοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Ἄλλ' ἡ ἐμπειρικὴ ἐκκλησία δὲν ἀποτελεῖ εἰσέτι τὴν πλήρως πραγμα-

τωθεῖσαν, ἀλλὰ μόνον τὴν ἐπὶ γῆς εἰς πραγμάτων τείνουσαν κοινωνίαν ἐκκλησίαν. Ἡ γνώσις περὶ τίνος πρακτέου εἶναι πάντοτε μείζων καὶ ἀνωτέρα τῆς πράξεως, τουλάχιστον ἐπὶ γῆς.

Ἐκ τούτου τοῦ λόγου ὑπάρχουν ἐνταῦθα δύο περιοχαὶ ὡς ἀντικείμενον τῆς γνώσεως, πρῶτον μὲν ἡ γνώσις ὡς «γνώσις» καὶ δεύτερον ἡ γνώσις τῶν ἐνδεχομένων μορφῶν καὶ μεθόδων πραγματώσεως τοῦ «ἐγνωσμένου» ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ χρόνου μέχρι τοῦ ἐκάστοτε παρόντος. Ἡ πρώτη περιοχὴ θὰ ἡδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἡ παραλαβὴ τῆς (ἱεραῆς) παραδόσεως ἥτοι τῆς ἀποκαλύψεως πλήρως κατανοουμένης καὶ μεταφερομένης (μεταφραζομένης) εἰς τὴν ἐκάστοτε ἐποχὴν (εἰς τὸ παρόν). Ἡ δευτέρα περιοχὴ θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ γνώσις τῆς πείρας τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας καὶ ἡ ἱστορικὴ κατανόσις τῶν ἐπιτυχῶν ἢ ἀνεπιτυχῶν ἀποτελεσμάτων τῶν καταβληθειῶν προσπαθειῶν τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας εἰς τὸ νὰ προσεγγίσῃ τὴν ιδεώδη, τὴν πρότυπον μορφήν τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἐνταῦθα παρουσιάζονται πρόοδοι. Πᾶσα πρόοδος συντελεῖται τὸ πρῶτον ἐν στενῷ κύκλῳ, ἐκεῖθεν δὲ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τμήματα τοῦ ὁμαδικοῦ ὄλου. Ἡ ἐπέκτασις καὶ διάδοσις καλεῖται συνήθως «διδασκαλία» ἢ «παράδοσις», διότι ἄλλοι ἄνθρωποι ἢ ὁμάδες ἀνθρώπων μανθάνουσι ἢ παραλαμβάνουσι τὴν ἐπιτευχθεῖσαν πρόοδον. Ἡ παράδοσις καὶ παραλαβὴ αὕτη συντελεῖται καὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, οὐχὶ δὲ μόνον μεταξὺ τῶν μελῶν γενεᾶς τίνος. Ἡ πνευματικὴ πρόοδος παρουσιάζει πολλὰς βαθμίδας ἐξελίξεως. Καὶ ἐν αὐτῇ ἐμφανίζεται ἰσχύων ὁ νόμος τοῦ παραδιδόναι καὶ παραλαμβάνειν, ἥτοι ἡ παράδοσις καὶ διάδοσις. Ὅπως δὲ π.χ. ἐν τῇ φυσικῇ ὑπάρχουν γνώσεις ἐπιστημονικαί, αἵτινες ἀναμένουν καὶ τὴν ταχέϊαν καὶ πλήρη ἐφαρμογὴν των εἰς τὴν τεχνικὴν, ἀλλὰ δὲν εὐρίσκουν αὐτὴν οὔτε ἀμέσως, ἀλλ' οὔτε καὶ πάντοτε ὅπως καὶ ὅσον ἀντικειμενικῶς εἶναι δυνατόν, οὕτως ἀκριβῶς παρουσιάζονται καὶ αἱ περὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ζωῆς καὶ ἀναπτύξεως αὐτοῦ ἐπιστημονικαὶ γνώσεις. Διότι καὶ αἱ περὶ τῆς οὐσίας καὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ πνεύματος γνώσεις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εὐρουν ἀμέσως καὶ εὐκόλως καὶ πλήρως τὴν ἐφαρμογὴν καὶ τὴν χρῆσιν, ἀλλ' ἀπαιτοῦν χρόνον πολύν. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τὴν παράδοσιν καὶ διάδοσιν τῶν περὶ τὸ πνεῦμα ἀποκτωμένων γνώσεων. Διότι οὐχὶ πᾶσαι καὶ πάντοτε εὐρίσκουν κατ' ἀρχὴν καὶ εὐκόλως τοὺς ἀνθρώπους ἢ τὰς ὁμάδας ἀνθρώπων, οἵτινες θὰ εἶναι ἱκανοὶ καὶ θὰ δεῖξουν τὴν ἀπαιτουμένην προθυμίαν καὶ θὰ καταβάλουν τὰς διαθεσίμους δυνάμεις των, ὅπως παραλάβουν καὶ οἰκειωθῶσι τὰς γνώσεις περὶ τοῦ πνεύματος καὶ πραγματώσωσιν αὐτὰς ἐν ἑαυτοῖς. Ἡ κοινωνία ἐκκλησία ἔχει πρὸς τούτους τὴν ἐντολήν καὶ τὸ καθήκον, ὅπως δεῖξῃ καὶ εἰς τοὺς εἰσέτι ἐκτὸς αὐτῆς παραμένοντας ἀνθρώπους τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν ἐπιστροφὴν καὶ εἴσοδον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ προετοιμάσῃ αὐτήν¹.

1. Ματθ. κη', 18-20.

Ἐκ τούτου τοῦ λόγου ἀνήκει εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀντικειμένου τῆς γνώσεως τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας καὶ ἡ ἱστορία σὺν τῷ ἐκάστοτε παρόντι τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ἀνθρώπων καὶ ἀνθρωπίνων ομάδων, ἦτοι τῶν «θύραθεν» διαβιούντων. Ἡ κοινωνία ἐκκλησία δηλαδὴ ἔχει καθῆκον νὰ μελετήσῃ ἀκριβῶς τὸν πνευματικὸν βίον τῶν θύραθεν καὶ νὰ ἐξακριβώσῃ τὰ ἐξ ἐπόψεως ἀπολύτου θετικὰ καὶ τὰ ἀρνητικὰ πνευματικὰ στοιχεῖα τοῦ βίου αὐτῶν καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἀπόστασιν μεταξύ τῶν μορφῶν τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν βίου καὶ τῶν «ἐκκλησιαστικῶν», τῶν τε ἀπολύτων καὶ τῶν ἐμπειρικῶς ἐνεργῶν. Οὕτω καθίσταται δυνατὸς καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν εὐμενῶν καὶ δυσμενῶν στοιχείων καὶ παραγόντων, ὑποστηρίζονται δὲ καὶ αἱ προσπάθειαι τοῦ «εὐαγγελισμοῦ» αὐτῶν. Οὕτω παρουσιάζεται ὡς ἀντικείμενον τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως ἐντὸς τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας καὶ ὁλόκληρος ὁ πνευματικὸς βίος τῆς ἐκτὸς τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας ἀνθρωπότητος. Ὅπως δὲ ὁ καθαρῶς βιολογικὸς βίος διεξάγεται ἐντὸς τοῦ πραγματικοῦ περιβάλλοντος, οὕτω καὶ ὁ βίος τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας διανύεται ἐντὸς τοῦ ἱστορικοῦ ἅμα καὶ συγχρόνου περιέχοντος. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβλέπηται τὸ πραγματικὸν γεγονός, ὅτι ἡ εὐθηνία καὶ ἡ αὐξησης τῆς κοινωνίας ταύτης, τῆς ἐκκλησίας δηλαδὴ, ἐπηρεάζεται εὐμενῶς ἢ δυσμενῶς ὑπὸ τῆς καθόλου καταστάσεως τῆς ἐξωεκκλησιαστικῆς ἀνθρωπότητος. Συνελόντι δ' εἰπεῖν, ἡ ἔννοια καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας, ὅπερ περιλαμβάνεται ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι λόγοις τοῦ Κυρίου «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν»¹, ἀπαιτεῖ, ὅπως ἡ πρόσκλησις εἰς ἐπιστροφὴν καὶ εἴσοδον εἰς τὴν κοινωνίαν Θεοῦ σὺν ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ἦτοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκτελεῖται διὰ χρήσεως καταλλήλου παντὸς διαθεσίμου πνευματικῆς φύσεως μέσου. Μεταξὺ τῶν μέσων τούτων ὑπάρχει καὶ ἡ ἀκριβὴς καὶ σαφὴς γνώσις τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ἀνθρώπων καὶ ομάδων ἀνθρώπων, ἥτις χάριν τῆς ἀντικειμενικότητος εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκτᾶται μόνον ὅταν ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα διεξάγεται ἐξ ἐπόψεως ἐκκλησιαστικῆς.

Ἄλλὰ τί σημαίνει ἡ φράσις «ἐξ ἐπόψεως ἐκκλησιαστικῆς»; Ἡ ἐρώτησις αὕτη παράγει εἰς μέσον καὶ τὸ πρόβλημα τῆς «συντηρήσεως τῆς ἀληθείας», ἥτις ἐνυπάρχει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἦτοι ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ βίῳ. Μετὰ τοῦ προβλήματος δὲ πάλιν τούτου συνδέεται τὸ πρόβλημα περὶ τῆς γνησιότητος καὶ τῆς ἀκεραιότητος τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν περὶ τῆς φύσεως καὶ οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τε τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τοὺς ὁμοίους του. Τοῦτο ἀποτελεῖ ὅ,τι καλοῦμεν ἀποκάλυψιν. Καὶ πῶς παρουσιάζεται τὸ πρόβλημα τοῦτο σήμερον; Δυστυχῶς πρέπει ἀμέσως νὰ

1. Ματθ. κη', 19-20.

ὁμολογήσωμεν, ὅτι οἱ χριστιανοὶ δὲν εἶναι μεταξύ των σύμφωνοι περὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἀποκαλύψεως. Εἶναι γνωστὴ ἡ διαίρεσις ἢ τὸ καλούμενον σχίσμα μεταξύ τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ διάκρισις εἰς Ὁρθοδόξους καὶ εἰς αἰρετικούς! Καὶ πῶς συνέβη τοῦτο; Κατὰ τὴν παραλαβὴν καὶ τὴν παράδοσιν τῆς ἀποκαλύψεως παρεμβάλλεται ὡς σπουδαῖος ἀνθρώπινος παράγων ἡ ἐκάστοτε βαθμὶς καὶ μορφή τῆς χριστιανικῆς ἐξελιξέως ἢ ἀναπτύξεως τοῦ νεοφύτου. Οὗτος ἐπιχειρεῖ πολλάκις νὰ «ἐπιβληθῇ» δὲν εἶναι πᾶς τις καὶ πάντοτε ἱκανὸς νὰ παραλάβῃ ὅ,τι παραδίδεται καὶ ὡς παραδίδεται, ἀλλὰ κατανοεῖ τὸ παραδιδόμενον μόνον ὡς καὶ ὅσον ἡ κατάστασις του δύναται νὰ κατανοήσῃ. Ὅπως οἱ Μαῦροι εἰκονίζουν τὸν Χριστὸν ὡς Μαῦρον, διότι μόνον οὕτω δύναται νὰ φαντασθῶσιν αὐτόν, οὕτω καὶ ὁ νεόφυτος μεταμορφώνει τὴν ἀποκάλυψιν κατὰ τὸν βαθμὸν καὶ κατὰ τὸν τρόπον ἀναπτύξεως τῆς παραστατικῆς του καὶ γνωστικῆς συνειδήσεως, ὥστε ἡ ἀποκαλυφθεῖσα ἀλήθεια, ἡ εἰς αὐτὸν παραδιδόμενη, νὰ ὑφίσταται ἐκάστοτε παραλλαγὰς καὶ ἀλλοιώσεις διαφόρου ἐκτάσεως καὶ εἶδους. Τὰς παραλλαγὰς ταύτας καὶ ἀλλοιώσεις τῆς παραληφθείσης ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθείας καλοῦμεν αἱρέσεις. Αὗται ὀφείλονται εἰς τὴν καλῆ μὲν τῇ πίστει, πλὴν ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἀληθείας καὶ ἄρα καὶ τῆς σωτηρίας αὐθαίρετον παραλαβὴν γνωμῶν ἀνθρώπων ἢ ἀνθρωπίνων ὁμάδων ὡς δῆθεν ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθειῶν. Οὕτως ἐπῆλθε καὶ ἐπέρχεται νόθευσις τῆς πνευματικῆς ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθείας, οὕτω δὲ καὶ σχίσματα καὶ αἱρέσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι ἀποτελοῦν ἢ ἔδει νὰ ἀπετέλουν συμπαγῆ παρουσίαν τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ γῆς.

Καθῆκον λοιπὸν τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἀντικειμενικὴ μελέτη τῶν σχισμάτων καὶ τῶν αἱρέσεων τούτων, ὥστε καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς παραλλαγῆς καὶ τῆς ἀλλοιώσεως νὰ γνωσθῇ καὶ τὰ αἷτια τούτων νὰ καθορισθῶσιν. Οὕτως εἶναι δυνατόν νὰ διδαχθῇ τις πολλὰ καὶ περὶ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἔργου τῆς διαδόσεως τοῦ εὐαγγελίου. Διότι κυρίως εἰπεῖν πρόκειται περὶ τῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ ὑπὸ ποικιλωτάτους ὁρους παραχθείσης πείρας, τὴν ὁποίαν παρέχει τὸ οὕτως εἰπεῖν «ἱστορικὸν πείραμα».

Μετὰ τῆς ἐρεύνης τῶν αἱρέσεων καὶ σχισμάτων συνδέεται ἀρρήκτως καὶ ἡ μελέτη τῆς ζωῆς καὶ δράσεως τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας καὶ δὴ καὶ ἐνδοθεν. Διότι ἡ μὴ ἔξοδος ἐκ τῆς ἐπιγείου ὁμάδος ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐν αὐτῇ παραμονὴ οὐδόλως ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκεται καὶ ἐν καλῇ καταστάσει ἐκκλησιαστικῶς πνευματικῶς. Τοῦτο σημαίνει ἄλλαις λέξεσιν, ὅτι τὰ μέλη τῆς ἐπὶ γῆς ὁρατῆς κοινωνίας ἐκκλησίας δὲν εἶναι ὅπωςδῆποτε καὶ πραγματικὰ μέλη τῆς πραγματικῆς ἀόρατου κοινωνίας ἐκκλησίας. Τὸ τοιοῦτον ἐμφανίζεται ὅταν ἐξετάσῃ τις τὸν τρόπον τῆς ὑπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἐνεργοῦ ῥυθμίσεως τῆς ζωῆς καὶ δράσεως. Ἡ λέξις «οἰκοδομῆ» τῆς ἐκκλησίας¹ ἔχει ἐν ταῖς ἡμέραις

1. Ὅρ. π.χ. Α' Κορ. 14,3 κ. ἐξ. Β' Κορ. ιβ', 19 καὶ ιγ', 10. Ἐφεσ. δ', 12.

ἡμῶν περιπέσει σχεδὸν εἰς ἀχρησίαν. Ἐναντὶ τῆς ἐκφράσεως ταύτης γίνεται χρῆσις τῆς ἐκφράσεως («ἐσωτερικὴ ἱεραποστολή») (κατ' ἀπόδοσιν τοῦ ὄρου «inere mission») ἢ («ἀποστολικὴ διακονία») ἢ ἄλλων ἐκφράσεων μᾶλλον ἢ ἤττον καταλλήλων ἢ ἀκαταλλήλων. Ὁ ὄρος ὅμως «οἰκοδομὴ» ἀναφέρεται εἰς τὴν κοινωνίαν ἐκκλησίαν καὶ θεωρεῖ αὐτὴν ὡς «προσωπικὸν σύνολον», δὲν θέτει δὲ εἰς τὸ κέντρον τῆς μερίμνης τὸ ἄτομον ἤτοι τὸ καθ' ἕκαστον μέλος οἰοεὶ αὐτοτελῶς. Ἡ ἐποχὴ μας κατέστη μᾶλλον ἢ ἤττον ἀτομοκρατικὴ καὶ ἀτομοκεντρικὴ, ἢ δὲ ἐκκλησία ἀπώλεσε τὸν χαρακτῆρα τῆς κοινωνίας μεταβληθεῖσα ἢ περιορισθεῖσα εἰς τὸν χαρακτῆρα τῆς ὀργανώσεως καὶ τοῦ ἰδρύματος κεκτημένου εἰδικὰς ὑπηρεσίας, αἵτινες ἔχουν ὡς ἔργον τὴν τῶν οἰοεὶ ὑπῆκόων ἢ πολιτῶν ἐξυπηρέτησιν εἰς τὰ διάφορα συμφέροντά των. Οὕτως ὅμως κινδυνεύομεν νὰ ἀπολέσωμεν τὴν («ἐκκλησίαν») ὡς («συμβιωτικὴν ἐπὶ γῆς κοινωνίαν»). Ἀκριβῶς δὲ ἢ τοιαύτη κυρίως εἰπεῖν κοινωνιολογικὴ θεώρησις τῆς πραγματικότητος καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρουσιάζεται ὀλίγη προσοχὴ ἀξιουμένη ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν. Ἡ συνήθης («κοινωνικὴ διδασκαλία») τῆς ἐκκλησίας καθιστᾷ ἀρκούντως σαφῆ τὴν ἀτελῆ τῶν πραγμάτων ἐξ ἐπόψεως καθαυτὸ ἐκκλησιολογικῆς ἐξέτασιν. Καὶ ἐνταῦθα δηλαδὴ παρουσιάζεται σαφῶς τὸ γεγονός τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐγκοσμιοκρατικῆς ἀντιλήψεως τῶν συγχρόνων φαινομένων καὶ ἐν τὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιοχῆς τῆς σκέψεως.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω περὶ τῆς ἐπιστήμης καθόλου καὶ περὶ τῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκκλησίᾳ εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβῶμεν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τοῦ περὶ τῆς θεολογίας προβλήματος.

Τί εἶναι ἡ θεολογία¹; Οἱ ὄροι θεολογία καὶ θεολόγος ἀνήκουσιν ἀρχικῶς εἰς τὴν ὀρθόδοξον περιοχὴν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐκ τῶν λέξεων τούτων ἐσημάτισεν ὁ δυτικὸς χριστιανισμὸς theologia καὶ theologus, αἵτινες λέξεις παρελήφθησαν τροποποιημέναι ἀντιστοίχως ὑπὸ τῶν νεωτέρων δυτικοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Ἐγένετο λόγος περὶ «σχηματισμοῦ» τῶν λέξεων ἐν ταῖς δυτικοευρωπαϊκαῖς γλώσσαις, διότι τῶ ὄντι περὶ σχηματισμοῦ καὶ οὐχὶ περὶ δανεισμοῦ ἢ παραλαβῆς πρόκειται, ἀφοῦ ἡ ἀρχικὴ καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς ὀρθόδοξου παραδόσεως ὑπάρχουσα σημασία αὐτῶν ἠρῶνθη ἢ περιωρίσθη ἀσχετῶς πρὸς τὴν μητέρα τῶν λέξεων τούτων γλώσσαν. Πῶς ἔχουν λοιπὸν τὰ πράγματα;

Ἡ λέξις «Θεολογία» σημαίνει ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ λόγον περὶ τῶν θεῶν ἢ ἕστω περὶ Θεοῦ, ἐν τῇ χριστιανικῇ δὲ ἐποχῇ λόγον περὶ τοῦ Θεοῦ. Ἐκ τούτου ἔχομεν καὶ τὸ ῥῆμα θεολογῶ καὶ τὸ οὐσιαστικὸν θεολόγος. Τὸ χαρακτηριστικὸν δὲ τοῦ θεολόγου κατ' ἐξοχὴν ἐδόθη εἰς τὸν συγγραφέα τοῦ τετάρτου εὐαγγελίου καὶ εἰς τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Βραδύτερον ἔχομεν

1. Πρβλ. καὶ τὰ λεγόμενα ἐν τῇ μνημονευθείσῃ μελέτῃ ἡμῶν «Τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστ. ἐρεύνης...», ἰδίᾳ σελ. 280 κ. ἐξ.

τὸν Συμεῶνα τὸν «νέον» θεολόγον κ.ο.κ. Ἐν τοῖς συστήμασι τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας παρουσιάζεται καὶ τὸ κεφάλαιον «θεολογία» παρὰ τὰ κεφάλαια τῆς «κοσμολογίας» καὶ τῆς «ἀνθρωπολογίας» κλπ., ὅπερ ἐκθέτει τὴν περὶ τοῦ Θεοῦ διδασκαλίαν ἢ πίστιν τῆς ἐκκλησίας.

Ἐὰν θελήσῃ τις νὰ ἐξετάσῃ τὸ σημαϊνόμενον διὰ τῶν λέξεων θεολογία καὶ θεολόγος καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν παράγωγα ἐν ταῖς δυτικοευρωπαϊκαῖς γλώσσαις, εὐκόλως θὰ παρατηρήσῃ, ὅτι διὰ μὲν τῆς θεολογίας σημαίνεται πᾶσα γνῶσις ἀπαραίτητος εἰς τὸν ἱερέα ὡς ὄργανον τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῆς κοινότητος. Ἀλλὰς λέξεις, ὁ ἱερεὺς καὶ ἡ ἱερωσύνη ἀπαιτοῦσιν εἰδικὰς γνώσεις, ἃς περιλαμβάνει ἡ «θεολογία» ὡς ἐπιστήμη. Κατὰ ταῦτα καὶ αἱ «Θεολογικαὶ» Σχολαὶ εἴτε ὡς τμῆμα τοῦ ἐπιστημονικοῦ πανεπιστημιακοῦ συνόλου εἴτε ὡς αὐτοτελεῖς περιλαμβάνουν ὅ,τι ἀπαιτεῖται εἰς οἶονεὶ «ἐπαγγελματικόν» κατάρτισμὸν τῶν μελλόντων κληρικῶν.

Παρακολουθῶν τις τὴν ἱστορικὴν τῶν πραγμάτων ἐξέλιξιν παρατηρεῖ, ὅτι ἡ «Θεολογικὴ» Σχολὴ ἀνεπτύχθη ὡς αὐτοτελεῖς ἐξ ἀντιθέσεως ἢ ἐξ ἀντιδιαστολῆς πρὸς τὴν «φιλοσοφικὴν» Σχολήν. Τί ὅμως ἦτο ἢ εἶναι ἡ φιλοσοφική; Ἐὰν ληφθῇ ὡς βᾶσις ἢ ἀρχικὴ σημασία τῆς λέξεως, τότε ἡ φιλοσοφία συμπίπτει πρὸς τὴν καθόλου γνῶσιν, ἰδίᾳ δὲ τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων καθόλου. Τούτων οὕτως ἐχόντων δὲν δύναται τις νὰ θεωρήσῃ τὴν «θεολογίαν» ὡς σημαίνουσαν οὔτε κἄτι ἀνάλογον οὔτε καὶ μέρος τοῦ ὅλου καὶ δὴ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἀνήκοντος. Πάντως δὲν θὰ ἀπέιχε πολὺ τῆς πραγματικότητος ἐὰν ἔλεγέ τις, ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ εἶναι ἡ «κατὰ τὸ κοσμικὸν μέρος» ἐρευνῶσα τὰ τοῦ πνεύματος (πλὴν τῶν εἰδικότητων καθ' ἕλην, οἷον τῆς περιοχῆς τοῦ δικαίου), ὥστε ἡ «θεολογικὴ» νὰ ἔχῃ ὡς ἀντικείμενον ἐρεύνης τοῦ πνεύματος οὐχὶ κατὰ κόσμον, ἀλλὰ «καθόλου». Ἀλλὰ καὶ οὕτως εἶναι πάλιν ὄχι σαφὴς ὁ καθορισμὸς τοῦ πράγματος.

Ἐὰν θὰ ἤθελέ τις ἐτι ἀκριβέστερον τὸ πρᾶγμα νὰ χαρακτηρίσῃ, θὰ ἔπρεπε, νομίζομεν, νὰ λάβῃ ὡς βᾶσιν τὸν φορέα τοῦ πνεύματος καθόλου ἥτοι τὴν κοινωνίαν καθόλου, τῆς ὁποίας ὁ πνευματικὸς βίος (ἢ ὁ πολιτισμὸς) νὰ εἶναι καὶ ἀντικείμενον ἐρεύνης τῆς «θεολογίας», οὐχὶ δὲ τὸ τμῆμα τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ἡ κοινωνία λοιπὸν αὕτη εἶναι ἡ ἐκκλησία. Τῆς ἐκκλησίας ἡ ζωὴ καὶ δρᾶσις ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον ἐρεύνης τῆς θεολογίας ὡς ἐπιστήμης. Οὕτως ὅμως ἡ θεολογία δὲν ἀποτελεῖ «εἰδικήν» τινα ἐπιστήμην, εἰδικόν τινα κλάδον ἐπιστημονικόν, ἀλλὰ τὸ ἐπιστημονικὸν λειτουργήμα τῆς αὐτογνωσίας τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας καὶ ἄρα τὸ σύνολον εἰδικῶν κατὰ τομεῖς τοῦ ἐπιστητοῦ ἐπιστημῶν. Τούτου οὕτως ἐχόντος δέον νὰ διερωτηθῇ τις, ἐὰν ἐπιτρέπηται πλέον νὰ γίνηται ὁ αὐτοπεριορισμὸς τοῦ ἐπιτελεστέου ἔργου ὡς καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ἀνεπαρκοῦς ὄρου «θεολογία» καὶ «θεολόγος». Διότι ὡς ἔχουσι σήμερον τὰ πράγματα, καὶ ἡ καλουμένη «θεολογικὴ» σχολὴ δὲν περιλαμβάνει εἰς τὸ ἐπιστημονικόν τῆς ἔργον ἐρεύνης καὶ διδασκαλίας ὀλόκληρον τὸν πραγματι-

κὸν τῆς ἐκκλησίας ὡς ζώσης καὶ δράσης ἀνθρωπίνης συμβιωτικῆς ὁμάδος βίον, ὥστε νὰ πρέπη ἡ μέριμνα αὐτογνωσίας καὶ συνειδητῆς ζωῆς καὶ δράσεως τῆς ἐκκλησίας νὰ ἀναζητησῆ τρόπους καὶ μέσα καὶ ἰδρύματα θεραπείας αὐτῆς. Ἄλλὰ καὶ τὸ ὑπάρχον ἐν τῇ πράξει περιεχόμενον τῶν «θεολογικῶν» σχολῶν φαίνεται πλέον νὰ μὴ ἐπιτρέπη τὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος «θεολογία», ἐὰν βεβαίως ἐπιθυμῆ τις νὰ ἔχη ὄρον μᾶλλον ἢ ἤττον κατὰ κυριολεξίαν. Ἡ μὴ κατὰ λόγον θεώρησις καὶ κατὰτάξις τῶν ἐπιστημονικῶν πραγμάτων ἔχει ἀγάγει εἰς τοιοῦτον σημεῖον τὰ πράγματα, ὥστε ὁ ἐπιστημονικὸς βίος νὰ συντελεῖται κατὰ κύριον λόγον ἐκ τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας καὶ ἐκτὸς τῶν θεολογικῶν σχολῶν. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ βίος καὶ ἡ δρᾶσις τῆς ἀνθρωπότητος ἀποτελεῖ ἀντικείμενον ἐρεύνης κυρίως καὶ κατὰ προτίμησιν διεξαγομένης ὑπὸ («ἀπνευμάτων») παραγόντων καὶ ἀνθρώπων (κατὰ τὴν κυρίαν αὐτῶν διάθεσιν), ἐνῶ ἡ «πνευματικὴ γνῶσις», οἷα αὕτη παρουσιάζεται καὶ ὑπάρχει ἐν μόνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, παραμελεῖται ὑπὸ τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας ἤτοι ὑπὸ τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτῆς ὀργάνων. Θὰ ἠδύνατό τις μάλιστα νὰ μὴ παρασιωπήσῃ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι καὶ ἐντὸς (ἐξωτερικῶς θεωρουμένου τοῦ πράγματος) τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας καὶ μεταξὺ τῶν θεολογικῶν κύκλων παρουσιάζεται ἡ ἀπνεύματος, ἡ ἐπιδεικτικῶς καὶ μεθ' ὑπερφηφάνειας τονιζομένη «ἀπροϋπόθετος» ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τοῦ ἀντικειμένου τῆς γνώσεως! Παρουσιάζεται οἰονεὶ φόβος, μήπως θεωρηθῆ τις ἐρευνῶν μετὰ «προκαταλήψεως»! Κατ' οὐσίαν ὅμως αἱ ἐξωεκκλησιαστικαὶ («προϋποθέσεις») χαρακτηρίζονται ὡς δῆθεν «ἀπροϋπόθετοι» καὶ «ἀπροκατάληπτοι¹, ἀλλ' αὐτὸ «δὲν πειράζει»!!

Τὸ γεγονός τοῦτο ἐμφανίζεται καὶ ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ πολιτείᾳ τῆς ἐπὶ γῆς κοινωνίας ἐκκλησίας οὐχὶ ὀλίγον ἔντονον. Διότι ἡ πνευματικὴ γνῶσις παράγει καὶ πνευματικὴν φρόνημα καὶ πνευματικούς τρόπους ζωῆς, ὅπως ἐκ τούναντίου ἡ ἀπνεύματος διάθεσις καὶ μορφή ζωῆς γεννᾷ καὶ ἀπνεύματον ἤτοι ἐσφαλμένην γνῶσιν περὶ τοῦ ἀντικειμένου.

Πῶς εἶναι νοητέα ἡ «πνευματικὴ» καὶ ἡ «ἀπνεύματος» (ἢ καὶ «φυσικὴ») καλουμένη) ἐπιστημονικὴ γνῶσις, τοῦτο θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν καλῶς μελετῶντες ὅ,τι περὶ τοῦ φαινομένου τούτου γράφει ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἐν τῇ κυρίως εἰπεῖν ἐρμηνείᾳ τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς. «Τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν μυστηρίων ἡμῶν φύσις. Ἐτέρως γοῦν ἐγώ, καὶ ἕτερος ὁ ἀπίστος περὶ τούτων διακειμέθα. Ἀκούω ἐγώ, ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Χριστός, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν εὐθέως θαυμάζω· ἀκούει ἐκεῖνος, καὶ ἀσθένειαν νομίζει. Ἀκούω ὅτι δοῦλος γέγονε, καὶ τὴν κηδεμονίαν θαυμάζω· ἀκούει ἐκεῖνος, καὶ ἀτιμίαν λογίζεται. Ἀκούω ὅτι ἀπέθανε, καὶ τὴν δύναμιν ἐκπλήττομαι, ὅτι ἐν θανάτῳ γενόμενος οὐκ ἐκρατήθη, ἀλλὰ καὶ ἐξέλυσε θάνατον· ἀκούει ἐκεῖ-

1. Πρβλ. καὶ τὰ λεγόμενα ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν «Τὸ πρόβλημα τῆς συνεκπαιδεύσεως κλπ.» ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἐκπαίδ. Χρονικά» 1934/1935, Ἀνάτυπον σελ. 6 κ. ἐξ.

νος, καὶ ἀδυναμίαν ὑποπτεύει. Ἀκούων ἀνάστασιν ἐκεῖνος, μῦθον τὸ πρᾶγμα φησιν· ἐγὼ δὲ τὰς διὰ τῶν πραγμάτων δεξάμενος ἀποδείξεις, προσκυνῶ τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν. Ἀκούων λουτρὸν ἐκεῖνος, ἀπλῶς ὕδωρ νομίζει· ἐγὼ δὲ οὐ τὸ ὀρώμενον ἀπλῶς βλέπω, ἀλλὰ τὸν τῆς ψυχῆς καθαρισμὸν τὸν διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐκεῖνος λελοῦσθαι μοι τὸ σῶμα νομίζει μόνον· ἐγὼ δὲ πεπίστευκα, ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ γέγονε καθαρὰ τε καὶ ἁγία, καὶ λογίζομαι τὸν τάφον, τὴν ἀνάστασιν, τὸν ἁγιασμόν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν υἰοθεσίαν, τὴν κληρονομίαν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τοῦ Πνεύματος τὴν χορηγίαν. Οὐ γὰρ τῇ ὄψει κρίνω τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς διανοίας. Ἀκούω σῶμα Χριστοῦ· ἐτέρως ἐγὼ νοῶ τὸ εἰρημένον, ἐτέρως ὁ ἄπιστος.

Καὶ καθάπερ τὰ παιδία τὰ βιβλία ὄρωντα οὐκ οἶδε τῶν γραμμάτων τὴν δύναμιν, οὐδὲ οἶδεν ἄπερ ὄρα, μᾶλλον δὲ κ' ἂν ἀνὴρ ἄπειρος ἢ γραμμάτων, ταῦτα πείσεται· ὁ δὲ ἔμπειρος πολλὴν εὐρήσει τοῖς γράμμασιν ἐναποκειμένην τὴν δύναμιν, καὶ βίους δλοκλήρους, καὶ ἱστορίας· καὶ ἐπιστολὴν ὁ μὲν ἄπειρος λαβών, χάρτην ἡγήσεται καὶ μέλαν εἶναι· ὁ δὲ ἔμπειρος καὶ φωνῆς ἀκούσεται, καὶ διαλέξεται τῷ ἀπόντι, καὶ ὅπερ ἂν βούληται διὰ τῶν γραμμάτων πάλιν ἐρεῖ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ μυστηρίου γίνεται· οἱ μὲν ἄπιστοι, καίτοι γε ἀκούοντες, οὐ δοκοῦσιν ἀκοῦειν· οἱ δὲ πιστοὶ τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἔχοντες ἐμπειρίαν, ὄρωσι τῶν ἐναποκειμένων τὴν δύναμιν»¹.

Οἱ χριστιανοὶ ὡς ἐπιστήμονες τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας δύνανται καὶ πρέπει ὡς χριστιανοὶ νὰ ἐρευνήσωσι τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα, τὸ ἐπιστητὸν καθόλου, καὶ νὰ διδάξωσιν ἔχοντες ὡς τελικὸν σκοπὸν τὴν κατὰ πάντα «οἰκοδομὴν» τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας². Οὕτως θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ καταστῇ καὶ εἰς τοὺς ἐκτὸς τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας διατελοῦντας προσιτὴ ἡ πνευματικὴ πραγματικότης καὶ δὴ καὶ ὡς ζῶσα πραγματικότης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ὡς θεωρητικὸν κατασκευάσμα. Ῥίπτων τις καὶ ταχὺ βλέμμα ἐπὶ τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητά τῆς κατ' ἀνατολὰς ἐκκλησίας θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρήσῃ φαινόμενα καὶ γεγονότα βεβαιοῦντα τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα.

Ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ ὁ χριστιανισμὸς διετέλει ἐν καταστάσει ἀμύνης. Μετ' οὐ πολὺν χρόνον μετέστη εἰς τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ σκοτόυ καὶ ἔδρεψε τοὺς καρπούς τῶν πρώτων νικῶν. Ἡ ἀνωτάτη ἐπιστημονικὴ βαθμὶς τοῦ βίου ἐπετεύχθη νὰ καταληφθῇ καὶ τελειωθείσῃ νὰ ἐκχριστιανισθῇ. Ἄνευ τῆς ὀλοκληρωτικῆς ταύτης καὶ καθολικῆς ἐπιστημονικῆς διαθέσεως καὶ δράσεως θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐν τῷ κόσμῳ κατάληψις ἡγετικῆς πνευματικῆς θέσεως ὑπὸ τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας. Τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο γνώρισμα ὑπῆρξε τὸ ἰδιάζον τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, μέχρις ὅτου βεβαίως ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον τέρμα τῆς ἐπὶ χιλιετηρίδα καὶ πλέον ἀμύνης κατὰ τῶν ἐξ ἀνατολῶν καὶ παν-

1. Ὁμιλία ζ' εἰς τὴν Α' Κορινθ. § 1/2.

2. Α' Κορινθ. ιδ', 26.

ταχόθεν βιαίων ἐπιδρομῶν. Μετὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἤρχισεν ἡ ἐπίδρασις τῆς δυτικῆς σχισματικῆς καταστάσεως νὰ καθίσταται λίαν αἰσθητὴ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ, συνεχιζομένη καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας¹.

Μετὰ τὰ λεχθέντα περὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θεολογίας καιρὸς εἶναι νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν ἔκθεσιν τῶν σκέψεών μας περὶ τῆς συγχρόνου ἐπιστημονικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς εὐθύνης τῆς «Θεολογίας». Θὰ καταβάλωμεν προσπάθειαν, ὅπως ἐν εἶδει περιλήψεως καὶ ἐπιλόγου ἐκθέσωμεν τὰ κύρια σημεῖα τῶν λογικῶν συμπερασμάτων, ἅτινα ἤδη καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λεχθεῖσιν ἐξήρθησαν καὶ σαφῶς πως ἐμνημονεύθησαν.

1. Κατὰ πρῶτον ἡ «θεολογία» πρέπει νὰ λάβῃ συνείδησιν τοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ «χαρίσματός» τῆς καὶ νὰ καταλάβῃ ἐνεργῶς τὴν ἐν τῷ βίῳ τῆς ἐκκλησίας θέσιν. Ἔργον αὐτῆς εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ κατανόησις τοῦ πνευματικοῦ περιεχομένου, τῆς πνευματικῆς οὐσίας τοῦ βίου τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας, ὥστε ἡ συνείδησις τῆς συγχρόνου ἐνδοεκκλησιαστικῆς καὶ ἐξωεκκλησιαστικῆς πραγματικότητος νὰ δύναται ἀπαραχαράκτως καὶ ἀβλαβῶς νὰ παραλαμβάνῃ καὶ νὰ οἰκειῶται τὸ περιεχόμενον ταῦτο τοῦ πνεύματος. Οὕτως εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ αὐτογνωσία καὶ ἡ αὐτοκριτικὴ τῆς ἐκάστοτε συγχρόνου κοινωνίας ἐκκλησίας. Πρὸς τούτοις ἐπιτυγχάνεται οὕτως καὶ ἡ ὀργάνωσις καὶ ῥυθμισίς τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τῆς ἐκκλησίας κατὰ λόγον καὶ ἀπὸ σχεδίου καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰ μέσα ἐκάστης ἐποχῆς.

2. Ἐπειδὴ ὁ βίος τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας χρῆζει ὀλόκληρος καὶ ὡς ὅλον ἐπιστημονικῆς γνώσεως καὶ κατανοήσεως, πρέπει ἡ «θεολογία» νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἐπιστημονικὴν τῆς γνωστικῆν δρᾶσιν καὶ νὰ συμπληρώσῃ αὐτήν, ὥστε οὐδὲν τμῆμα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δράσεως νὰ παρορᾶται ἢ πλημμελῶς νὰ γινώσκηται. — Ἴσως ἀντικατάστασις τοῦ «ὀνόματος» νὰ ὑπεβοῆθῃ εἰς εὐκολωτέραν ἀντίληψιν τοῦ πεδίου τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ἀφοῦ, ὡς ἤδη ἐλέχθη, τὸ ὄνομα «θεολογία» δὲν κυριολεκτεῖ, ὄν δὲ καὶ λίαν περιωρισμένης σημασίας παραπλανᾷ εὐκόλως.

3. Ἐπειδὴ ἡ κοινωνία ἐκκλησία ζῆ καὶ δοᾷ στρεφομένη πρὸς τε τὰ ἔσω (εἰς ἑαυτήν) καὶ πρὸς τὰ ἔξω, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς λειτουργία δεόν νὰ ἔχῃ ὡς ἀντικείμενον καὶ τὰς δύο περιοχάς, ἑαυτήν τε καὶ τὰ περὶ αὐτήν.

4. Τὰ καθ' ἑαυτήν ἢ ὁ ἐσωτερικὸς τῆς ἐκκλησίας βίος δεόν νὰ μελετᾶται καὶ νὰ γινώσκηται ἐπιστημονικῶς «κατὰ πνεῦμα» καὶ ἐνιαίως. Πρέπει νὰ ἐρευνηθῶνται καὶ κατ' ἀναδρομὴν γενετικῶς, ἢ κατὰ τὴν πορείαν τῆς θείας οἰ-

1. Πρὸβλ. καὶ τὴν ἀνωτέρω μελέτην «τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης...» σελ. 350 κ. ἐξ. Ἐπίσης καὶ τὴν ἡμετέραν μελέτην «Θεολογικὰ προβλήματα τῆς συγχρόνου Ὀρθοδοξίας» (γερμανιστ.) ἐν τῇ «Θεολογία» 1965, σελ. 255 κ. ἐξ.

κονομίας ἢ, ὡς λέγεται, τοῦ σχεδίου ἀπολυτρώσεως, καὶ κατὰ σύγκρισιν ὀριζοντίως. Ἡ σύγκρισις αὕτη δὲν εἶναι μόνον κατὰ τὴν ἐκάστοτε ἐνεργὸν σύγχρονον πραγματικότητα ἀναγκαία, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἐν τῷ παρελθόντι φάσεις τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος καθόλου καὶ κατὰ τοὺς σχετικῶς αὐτοτελεῖς κύκλους ἢ ἐνότητος πνευματικοῦ βίου. Δὲν ἀρκεῖ λ.χ. νὰ ἐρευνηθῇ ἐπιστημονικῶς τὸ σχέδιον τῆς θείας οἰκονομίας ἐντὸς τοῦ ἐβραϊκοῦ ἔθνους καὶ μόνον· τοῦναντίον μάλιστα ἐπιβάλλεται νὰ ἐπεκταθῇ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ ἐπὶ τὸν ἑλληνικὴν ἢ ἑλληνορωμαϊκὸν κύκλον πνευματικοῦ βίου. Ἀλλὰ καὶ ἐπέκεινα τῶν ὀρίων τοῦ κύκλου τούτου πρέπει νὰ ἐπεκταθῇ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ δὴ καὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον καὶ πρὸ Χριστοῦ, ἰδίᾳ δὲ μετὰ Χριστὸν τὸ σχέδιον τῆς θείας οἰκονομίας περιέλαβεν ἐνεργῶς καὶ ἄλλα τῆς ἀνθρωπότητος τμήματα. Διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ταύτης ἐρεύνης κατορθώνει ἡ ἐκάστοτε σύγχρονος κοινωνία ἐκκλησία νὰ κατανοῇ τὸ ἐκάστοτε παρὸν καὶ τὴν οἰκείαν πνευματικὴν παράδοσιν τοῦ βίου της καλλίτερον καὶ νὰ ἐκτιμᾷ ἀκριβέστερον καὶ ὀρθότερον. Διὰ δὲ τῆς μελέτης τῶν περὶ αὐτὴν τμημάτων τῆς ἀνθρωπότητος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ ἐκάστοτε παρόντος καθίσταται καὶ ἡ κατανόησις τοῦ σχεδίου τῆς θείας οἰκονομίας ὄλονεν καὶ περισσότερον σαφῆς καὶ ἀποδοτικῆς.

5. Τὰ ἄρτι λεχθέντα ὀδηγοῦν εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης καὶ γνώσεως καὶ περισσότερον πρὸς τὰ ἔξω. Ἐὰν τὸ «τέλος» τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ «ἐπιστροφή» ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὴν «Θεοῦ μετ' ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων κοινωνίαν», τ.ἔ. εἰς τὴν κοινωνίαν ἐκκλησιαν¹, τότε κατ' ἀνάγκην ἀνήκει εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ συστηματικὴ ἔρευνα τῆς πνευματικῆς καταστάσεως (καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς) τῶν ἐξωεκκλησιαστικῶν ἀνθρωπίνων ὀμάδων. Ἡ τοιαύτη ἐνδελεχῆς καὶ πλήρης ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ γνώσις εἶναι δυνατὸν νὰ διευκολύνῃ τὴν κοινωνίαν ἐκκλησιαν εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἀπὸ σχεδίου διαφώτισιν καὶ διδασκαλίαν, τ.ἔ. εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῶν ἐκτὸς αὐτῆς εἰσέτι παραμενουσῶν ἀνθρωπίνων ὀμάδων.

6. Ὡς ἀπαραίτητον στοιχεῖον χάριν τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἐπιστημονικοῦ τούτου ἔργου πρέπει νὰ μνημονευθῇ, ὅσον δῆποτε καὶ ἂν κατ' ἀρχὴν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς αὐτονόητον, ὅτι οἱ «θεολόγοι ἐπιστήμονες», οἵτινες θὰ διεξάγουν τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, πρέπει νὰ ἀνήκουν εἰς τὴν κοινωνίαν ἐκκλησιαν ὡς ὀργανικὰ ἐνεργὰ μέλη, οὐχὶ δὲ «νόμοι» ἀπλῶς. Τοῦτο δέον νὰ ἐννοηθῇ ὀρθῶς καὶ καλῶς. Τοῦτο σημαίνει καλῇ τῇ πίστει καὶ εἰλικρινῶς, ὅτι ὅστις θὰ ἀσκήσῃ τὸ λειτουργημὰ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκκλησίᾳ θὰ ἔχη πρότερον οἰκειωθῇ εἰς ἀντίστοιχον ἐπιστημονικὴν βαθμίδα διὰ ἀτομικῆς προσπαθείας τὴν τῆς ἐκκλησίας πνευματικότητα ἐν τῇ γνησίᾳ

1. Ὁρ. Ματθ. κη', 19. Ῥωμ. γ', 23 ἐξ. ε', 12 κ. ἐξ., κ. ἀ.

αὐτῆς οὐσίας καὶ μορφῆ, κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπων. Διότι ὅστις τὴν πνευματικότητα ταύτην δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐκπροσωπήσῃ εἰς βαθμὸν ἐπιστημονικῆς γνώσεως, εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ προκαλῆ δυσφήμισιν τῆς ἀληθείας, ἥτις κατ' ἀρχὴν ὑπάρχει καὶ βιοῦται ἐντὸς τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας.

7. Ἡ ἐπιστημονικὴ αὕτη ἰσοτιμία καὶ ἐν ταυτῷ ἐκκλησιαστικότης καὶ ἄρα καὶ πνευματικότης τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπιστημόνων δέον νὰ ἐκδηλώνηται καὶ πρὸς τὰ ἕξω ἤτοι πρὸς τὴν ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ζῶσαν μερίδα τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ προβολὴ αὕτη ἀνταποκρίνεται καὶ εἰς τὴν οὐσίαν καὶ τὸν κύριον σκοπὸν τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας, νὰ ἀποτελῆ τὴν καθαυτὸ ἤτοι τὴν κατ' ἐξοχὴν συμβιωτικὴν καὶ πνευματικὴν κοινωνίαν, δι' ἧς ἅπασαι αἰ λουπαὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρώπιναι ὀμάδες διὰ καταλλήλου διαπαιδαγωγήσεως θὰ εἶναι δυνατόν νὰ προαχθῶσιν εἰς πνευματικότητα γνησίαν καὶ οὕτω νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίαν, οἷαν ἀντιπροσωπεύει ἡ κοινωνία ἐκκλησία. Ὁ χαρακτήρ οὗτος τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας δέον δηλαδὴ νὰ διαφυλαχθῆ καὶ νὰ καταστῆ ἐνεργὸς καὶ σαφῆς καὶ διὰ τῆς πλήρους καὶ ἀνωτάτης δυνατῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν παρουσιάζεται οὐχὶ σπανίως ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκκλησίᾳ ἐπιστημονικῆ δράσις ὡς διεξαγομένη ἐκτὸς καὶ μακρὰν τοῦ ἐλευθέρου καὶ πραγματικοῦ βίου τῆς σφριγηλῆς ζώσης ἀνθρωπίνης ὁλότητος. Διανύεται δηλαδὴ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ οἷον βίος «παρασυναγωγῆς» καὶ «αἰρέσεως», ὡς τοῦτο καὶ ἐν τῇ διαρθρώσει τῶν πανεπιστημίων κατὰ σχολὰς παρουσιάζεται. Παραστατικώτερον ἐμφανίζεται τὸ πρᾶγμα ἐκεῖ, ἔνθα ὑπάρχουσι δύο θεολογικαὶ σχολαί, ὅτε δημιουργεῖται καὶ ἡ ἐντύπωσις ὡς ἐὰν πρόκειται περὶ δύο ὀμάδων ὑφισταμένων ἐκτὸς τοῦ κυρίου βεύματος τοῦ ἐπιστημονικοῦ βίου, οὐχὶ δὲ περὶ ἐκπροσωποῦντων τὴν ἀπόλυτον κοινωνίαν, τὴν κατ' οὐσίαν πανανθρωπίνην κοινωνίαν, τ.ε. τὴν ἐκκλησίαν.

8. Τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα ὑπομνησκουσιν εἰς ἡμᾶς τὸ καλούμενον οἰκουμενικὸν ἔργον, ὅπερ ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀπέκτησε τόσον μεγάλην σπουδαιότητα. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τὸ δημοσίᾳ γνωστὸν οἰκουμενικὸν ἔργον ἐμφανίζει μορφήν ὑπενθυμίζουσαν οὐχὶ ὀλίγον τὴν πολιτικὴν τῆς «συνυπάρξεως» καὶ τῆς «συνεργασίας». Ἄλλ' ἡ κατανόησις τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν καὶ ἡ οἰκείωσις αὐτῶν καὶ προβολὴ εἰς πίστιν καὶ ἐνεργὸν ζῶην ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τῆς ἐπὶ γῆς ἐκκλησίας. Ἐὰν ἡ κατανόησις αὕτη καὶ ἐμπράκτος πραγμάτων τῶν χριστιανικῶν καὶ ἄρα πνευματικῶν ἀληθειῶν δὲν συντελῆται ἀπ' κοινοῦ, τότε οὐδὲως δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ κοινωνίας ἐκκλησίας. Ἐὰν τοῦτο οὕτως ἔχη, καὶ ἔχει οὕτως, τότε εἶναι ἐνδεδειγμένον ἀκριβῶς εἰς τοὺς ἐπιστήμονας τῆς ἐκκλησίας νὰ ἀνατεθῆ τὸ ἔργον, ὅπως ἀσχοληθῶσι περὶ τὴν κοινὴν ἤτοι ἐνιαίαν κατανόησιν τῆς πνευματικῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀληθείας, ὥστε ἔπειτα νὰ χρησιμεύσουν καὶ ὡς σύμβουλοι καὶ διδάσκαλοι τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας.

9. Ἐνταῦθα γίνεται πάντοτε λόγος περὶ τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας καθό-

λου. Τοῦτο ὅμως οὐδόλως δηλοῖ καὶ ὅτι παραβλέπεται ἡ ὑφισταμένη διαίρεσις, ἢ ὅτι ὑπάρχει καὶ σκέψις, ὅπως θεωρηθῆ ὡς μὴ ὑφισταμένη. Ἄλλ' ἐὰν πᾶσα χριστιανικὴ ὁμάς ἢ μερὶς θεωρῆ ἑαυτὴν ὡς ἀποτελοῦσαν ἐκκλησίαν, τότε πρέπει ἐκάστη αὐτῶν καὶ ἅπασαι ὁμοῦ νὰ ἀπαιτήσωσι παρὰ τῶν ἐπιστημόνων τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ καθήκοντός των. Διότι προδήλως ἡ διοικήσις τῆς ἐκκλησίας δὲν ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν τῆς ἐκκλησίας ἐκπροσώπησιν ἦτοι δὲν εἶναι καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χάρισμα. Τίς εἶναι ὁ αὐθεντικὸς φορεὺς τῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀληθείας, τοῦτο εἶναι θέμα, περὶ τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἐνταῦθα συζήτησις. Ὅπως ὅποτε ὅμως δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ γίνεταί σύγχυσις μεταξὺ τῶν ἐπιστημονικῶς κατηγορησίων φορέων τῆς διοικήσεως καὶ τῶν καθαυτῶ ἐπιστημόνων. Ἡ παλαιὰ καὶ ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ λίαν γνωστὴ διάκρισις μεταξὺ «πατέρων» καὶ «διδασκάλων» τῆς ἐκκλησίας πρέπει ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐποχῇ νὰ ἀποτελέσῃ ἀφορμὴν σκέψεων σοβαρῶν. Ὅποια σκέψεις εἶναι περὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐνδεχόμενα, περὶ τούτου δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἀσχοληθῶμεν ἐνταῦθα. Ἄς θεωρηθῆ ἄρκετὸν ἢ βεβαίως, ὅτι ὁ ἐπιστήμων πρέπει νὰ εἶναι ἢ ἔστω εἶναι καὶ διδάσκαλος τῆς ἐκκλησίας.

10. Τὸ λειτούργημα τοῦ διδασκάλου τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας περιλαμβάνει καὶ ἀπαιτήσεις τινὰς πρὸς τοὺς ἐπιστήμονας τῆς ἐκκλησίας. Προηγουμένως ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ἀπαιτήσεως, ὅπως ὁ ἐπιστήμων κατανοῇ τὴν πνευματικὴν περιοχὴν τῆς γνώσεως «πνευματικῶς», οὐχὶ δὲ «φυσικῶς» ἦτοι ἀπνευμάτως. Δυστυχῶς ἡ ἐγκοσμοκρατικὴ διάθεσις ἀποτελεῖ συνεχῆ κίνδυνον ἀπειλοῦντα τὴν γνησίαν γνῶσιν τοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦτο ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν, ὅπως ὁ ἐπιστήμων τυγχάνῃ κατ' ἀρχὴν καὶ ὅπως ὅποτε («ἐκπνευματωμένος») τ. ἔ. πλήρως κατ' ἀρχὴν ἐγκεντρισμένος εἰς τὴν καλλιέλαιον κοινωνίαν ἐκκλησίαν καὶ νὰ ἔχῃ ἀναλάβει τὸν κατὰ τῶν ἐξωεκκλησιαστικῶν, τῶν θύραθεν δηλαδή, ῥευμάτων καὶ ἀντιπνευματικῶν κινήματων ἀγῶνα καὶ ἐπιτυχῶς ἀγωνισθῆ. Ἄς ἐπιτραπῆ ἐνταῦθα νὰ μνημονευθῆ ἡ περίπτωσις τοῦ Μ. Βασιλείου πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ νοήματος τῶν λεγομένων. Ὅτε μετὰ τὰς λαμπρὰς σπουδὰς του καὶ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῶν γραμμάτων πόλει τῆς Ἀθηνᾶς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας, ἐγένετο εἰς αὐτὸν ἡ πρότασις τῆς ἀναλήψεως τῆς «Πρυτανείας» τῆς Ῥητορικῆς Σχολῆς τῆς Καισαρείας. Ἄλλ' ὁ Μ. Βασίλειος εἶχε πολὺ μεγαλυτέρας ἐπιστημονικὰς ἀπαιτήσεις βασιζόμενος εἰς τὸν βαθμὸν καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν ἐπιστημονικῶν του σπουδῶν. Διὰ τοῦτο ἠὲ χαρίστησε, θὰ ἐλέγομεν σήμερον, διὰ τὴν γενομένην τιμὴν, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῆ πρὸς τὸ παρὸν τὴν θέσιν ταύτην. Ἀνέμενεν ἄλλης Ἀνωτάτης Σχολῆς πρότασιν, ἥτις θὰ ἦτο μείζονος αἰγλης. Διότι ἡ Καισάρεια εἶχε τότε πληθυσμὸν περὶ τὰς 500 χιλιάδας κατοίκους, δὲν ἦτο ὅμως δυνατὸν νὰ παραβληθῆ πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἢ τὴν Ἀντιόχειαν ἢ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ προταθεῖσα

λοιπὸν θέσις ἀπερίφθη, διότι αἱ ἀπαιτήσεις ἦσαν ἀνώτεροι. Ἐσπέραν τινα διελέγετο μετὰ τῆς πρεσβυτέρας αὐτοῦ ἀδελφῆς ἀγ. Μακρίνης, ὅτε ἠρωτήθη ὑπ' αὐτῆς, κατὰ τί εἶχον αἱ σπουδαὶ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας βοηθήσει αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχῃ καλλίτερον καὶ ἀσφαλέστερόν πως τὴν τῆς ψυχῆς του σωτηρίαν. Ἡ ἀπλῆ αὕτη ἐρώτησις ἐνέβαλε τὸν Μ. Βασίλειον εἰς σκέψεις, ἀλλ' ἀπάντησιν θετικὴν δὲν ἠδυνήθη νὰ δώσῃ. Διότι εὗρεν, ὅτι εἶχε μὲν προοδεύσει; ἀλλ' ἡ πρόοδος αὕτη ἦτο «κατὰ κόσμον», τ.ἔ. ἐκτὸς τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας, καὶ τοῦτο παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι καὶ ἐν ταῖς ἐθνικαῖς Ἀθήναις ἐφοίτα τακτικῶς εἰς τὰς συνάξεις τῆς μικρᾶς ἐκκλησίας τῶν ἐκεῖ διαβιούντων χριστιανῶν. Μετὰ τὴν εἰς αὐτὸν ὁμως προβληθεῖσαν ἀπορίαν τῆς ἀδελφῆς Μακρίνης ἠδυνήθη νὰ ἀνανήψῃ καὶ νὰ διακρίνῃ τὴν ὑπάρχουσαν οὐσιώδη διαφορὰν μετὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἤτοι χριστιανικῆς καὶ τῆς κατὰ κόσμον ἤτοι ἐξωεκκλησιαστικῆς σοφίας καὶ γνώσεως. Οὕτω κατάρθρωσεν ὁ Μ. Βασίλειος νὰ προσλάβῃ καὶ τὴν πνευματικὴν οὐσίαν εἰς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του καὶ ἄρα νὰ ἀποκτήσῃ καὶ τὴν ἰκανότητα αἰσθήσεως καὶ διακρίσεως τοῦ καθεαυτοῦ πνεύματος.

Ἡ μεγάλη λοιπὸν εὐθύνη καὶ ὑποχρέωσις τῶν ἐπιστημόνων τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας εἶναι ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν, νὰ προσπαθήσωσι νὰ πληρωθῶσιν ὡς οἶον τ' ἐστὶν διὰ τοῦ πνεύματος τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐπιτύχωσι τὴν πλήρη ἐπικράτησιν τοῦ πνευματικοῦ ἐγῶ, τοῦ πνευματικοῦ δηλαδὴ κέντρου τῆς ὑποστάσεώς των ὡς ὀργανικῶν μελῶν, τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας, ἀπαλλασσόμενοι πλήρως κατὰ τὸ δυνατόν πάσης παρουσίας ἀπνευμάτων στοιχείων ἐκ τοῦ κόσμου τούτου.

Ἐν τέλει ἐπιτραπήτω νὰ λεχθῶσιν τινα ἐν εἴδει ἐπιλόγου περὶ τὸ πρόβλημα τῆς μερίμνης ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ὑπὲρ τῆς θεραπείας τῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἤτοι ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκκλησία.

α'. Ἡ ἐποχὴ μας πολλὰ λέγει καὶ συζητεῖ περὶ τῆς ἀνάγκης ἀνυψώσεως τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ. Τοῦτο λέγεται ὑπὸ τῶν κατὰ κόσμον σκεπτομένων ἢ τοῦλάχιστον ὑπὸ ἐνδιαφερομένων ὑπὲρ τῆς κοσμικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἀλλὰ μήπως δὲν ὑπάρχει πρόβλημα ἀνυψώσεως τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λαοῦ; Μήπως δὲν παρουσιάζεται δυσαρμονία μετὰ τῆς κατὰ κόσμον καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ καθόλου; Διὰ τί δὲν γίνεται καὶ περὶ αὐτοῦ λόγος; Δὲν ὑπάρχει καὶ ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ λαῷ «ἐκπαιδευτικὴ ἐνδεια»; Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη παροχῆς βοηθείας εἰς καθυστερημένα τμήματα τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας; Κατὰ κόσμον ὑπάρχει ὀργανισμὸς βοηθείας ἐκπαιδευτικῆς, ἡ Unesco· ἀλλὰ ποῦ εἶναι τὸ ἀντίζυγον ἐντὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς φροντίδος ἐπὶ οἰκουμενικῶν βάσεων;

β'. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν καταβάλλεται τόσον σύντονος προσπάθεια

προαγωγῆς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ διατίθενται ὁλονὲν καὶ πλείονα ὕλικά μέσα. Ἰδρύνονται ὁλονὲν καὶ νέα Κέντρα ἐρευνῶν καὶ σπουδῶν καὶ καταβάλλονται προσπάθειαι προαγωγῆς τῶν μέσων καὶ μεθόδων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νέων στελεχῶν τῆς ἀκαδημαϊκῆς γενεᾶς.

Ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἰδρύνονται διεθνή ἢτοι πανεθνῆ Κέντρα ἐρεύνης διαφόρων γνωστῶν καὶ τέως ἀγνώστων πεδίων τοῦ ἐπιστητοῦ. Διερωτᾶται τις ὅμως ποῦ ἐμφανίζονται παρόμοια παγχριστιανικά ἰδρύματα, ἔνθα νὰ εἶναι δυνατὸν ἐντατικῶς καὶ κατ' ἔκτασιν ἀπαιτουμένην νὰ ἐρευνηθῇ ἐπιστημονικῶς ἐν τοῖς πρώτοις ἢ κοινῇ πνευματικῇ παράδοσις, ἵνα ἔπειτα ἐπιχειρηθῇ ἢ ἀπαιτουμένη ἀμοιβαία ἐπιστημονικὴ γνῶσις καὶ γνωριμία τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς χριστιανοσύνης; Ἐὰν δὲν προηγηθῇ παρομοία ἐπιστημονικὴ ἐνδελεχῆς καὶ ἀποτελεσματικῇ προσπάθεια, δὲν εἶναι, ὡς πιστεύομεν, δυνατὸν νὰ ἀναμένηται καὶ σοβαρὰν καὶ ἀποδοτικὸν οἰκουμενικὸν ἔργον. Γίνεται ἐπίσης λόγος περὶ Ἰνστιτούτου μελέτης τῶν προβλημάτων τῶν ὑπαναπτύκτων (ἢ «ἀναπτυξίμων») χωρῶν ἢ περὶ Ἰνστιτούτου διεθνοῦς συνεργασίας ἢ περὶ «εὐρωπαϊκῶν κολλεγίων», περὶ «εὐρωπαϊκοῦ πανεπιστημίου», περὶ «εὐρωπαϊκοῦ ἰδρύματος ἀτομικῶν ἐρευνῶν» κ.τ.ῶ. Διερωτᾶται τις ἢ πρέπει νὰ διερωτηθῇ τις, ποῦ ὑπάρχουν παρόμοιαι προσπάθειαι ἢ ἐνέργειαι ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πνευματικῆς ἐπιστημονικῆς προσπάθειας;

Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦσιν ἔργα καὶ καθήκοντα τῶν ἐπιστημόνων τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας ἦτοι τῆς χριστιανοσύνης. Ταῦτα ἀνήκουν εἰς τὸν κύκλον τῶν εὐθυνῶν καὶ ἔργων τῆς ἐπιστημονικῆς λειτουργίας τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας, ὅπως οὗτος ἰδίᾳ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν παρουσιάζεται εἰς ἡμᾶς.

Οἱ καλούμενοι «θεολόγοι», τ.ἔ. οἱ ἀσκοῦντες τὸ λειτουργημα τοῦ ἐπιστήμονος καθ' ἕκαστον καὶ ἅπαντες ὁμοῦ, ἔχουν τὴν ὑποχρέωσιν καὶ τὸ ἠθικὸν καθήκον, ὅπως διαφωτίσωσι τὴν διοικητικὴν ἡγεσίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ συμβουλευσῶσιν αὐτὴν δεόντως. Ἡ διοικητικὴ ἐξ ἑτέρου ἡγεσία τῆς ἐκκλησίας καθ' ἕκαστον καὶ ἐν συνόλῳ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρίδῃ τὸ καθήκον της, ὅπως λάβῃ τὰς ἐνδεικνυόμενας ἀποφάσεις, ὥστε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀπρόσκοπτον καὶ ἀποτελεσματικὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου ὑπὸ τῶν φορέων τῆς ἐπιστημονικῆς λειτουργίας. Ὅταν τοῦτο συμβῇ, τότε δύναται ἢ διοικητικὴ ἡγεσία νὰ κρίνῃ καὶ νὰ κατακρίνῃ τὴν ἐκτέλεσιν ἢ παράβασιν τοῦ καθήκοντος ὑπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς ομάδος. Πρὸς τὸ παρὸν δύναται ἢ κρίσις καὶ ἢ κατάκρισις νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν γενικὴν μορφήν, ὅτι μέχρι στιγμῆς οὐδὲν ἀντάξιον τῶν περιστάσεων καὶ τῶν ἱστορικῶν ἀναγκῶν συνετελέσθη ἢ ἐπεχειρήθη νὰ γίνῃ. Τίς φέρει τὴν εὐθύνην τῶν παραλείψεων, ἢ διοικοῦσα ἢ ἢ ἐπιστημονικῶς ἐρευνῶσα μερὶς (ἢ καλουμένη «θεολογία») τῆς κοινωνίας ἐκκλησίας,

δέν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῆ ἔνταῦθα σαφῶς. Ἴσως ἀμφότεραι αἱ μερίδες εὐθύνονται καὶ ἑκατέρα τὸ καθ' ἑαυτήν. Ὅπωςδὴποτε ὅμως εἶναι ἀνάγκη κάτι νὰ γίνη, ἔστω καὶ καθυστερημένως· διότι ὑπάρχει κίνδυνος «μῆποτε καὶ θεομάχοι εὐρεθῶμεν»¹.

1. Πρβλ. Πράξ. ε', 39.